

KARO PRIEVOLĖS TEISĖKŪRA LIETUVOJE (1918–1940)

Nerijus Černius

*Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos
ir archeologijos institutas*

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2023.38.4>

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama karo prievolės teisėkūra Lietuvoje 1918–1940 m. Apžvelgiami du tarpukario Lietuvos Respublikos kariuomenės laikotarpio elementai: karo prievolė ir teisėkūra. Nors šie elementai nagrinėjami kartu, bet ypatingas dėmesys skiriamas teisiniam aspektui. Nagrinėjamojo laikotarpio teisėkūra – tai procesas, kai buvo kuriami, keičiami arba pripažįstami netekusiais galios teisės aktai. Išskiriamos dvi pagrindinės teisėkūros pakopos – teisės akto projekto parengimas (teisės aktų leidybos iniciatyvos įgyvendinimas, projekto svarstymas, priėmimas) ir jo priėmimas bei paskelbimas (teisės akto pasirašymas, paskelbimas).

Straipsnyje karo prievolės teisėkūra nagrinėjama trimis pjūviais: Rusijos imperijos teisės recepcija, pagrindinių teisėkūros subjektų įgaliojimai ir karo prievolės reglamentavimas. Pasirinkti karo prievolės teisėkūros nagrinėjimo pjūviai padeda atskleisti formaliąją teisinę karo prievolės reglamentavimo situaciją tarpukario Lietuvoje ir sudaro tris atskirtas straipsnio dalis.

Pirmojoje straipsnio dalyje išryškinama nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių karo prievolę, nebuvimo ir svetimos teisės taikymo problema tarpukario Lietuvoje. Atsižvelgiant į pagrindinius svetimos teisės aktus, turėjusius tiesioginį poveikį tolesnei nacionalinei karo prievolės teisėkūrai, atskleidžiamas recepuotos teisės laikinumas ir taikymo apimtis.

Antrojoje straipsnio dalyje, vadovaujantis tarpukario Lietuvos laikinosiose ir nuolatinėse konstitucijose įtvirtintomis imperatyviomis nuostatomis, atskleidžiami pagrindinių teisėkūros subjektų – Steigiamojo Seimo (nuo 1922 m. Seimo), Valstybės Tarybos ir Ministrų Kabineto, Valstybės Tarybos prezidento, Prezidento konstituciniai įgaliojimai karo prievolės teisėkūros procese. Vadovaujantis valdžių padalijimo principu, konstatuojama karo prievolės teisėkūros subjektų kompetencija ir įgaliojimai karo prievolės teisėkūros procese.

Trečiojoje straipsnio dalyje atskleidžiamas teisėkūros subjektų veiklos, reglamentuojant karo prievolę, praktinis pobūdis. Karinės prievolės įstatymo, jo pakeitimo ir papildymo projektų rengimas iliustruojamas Steigiamojo Seimo (1920–

1922), taip pat Seimo (1922–1927; 1936–1939) posėdžių stenogramomis. Tokiu būdu išryškintas nuolatinis poreikis tobulinti ir plėtoti nacionalinę karo prievolės teisėkūrą. Nagrinėjant neordinarinę ir ordinarinę karo prievolės teisėkūrą, ypatingas dėmesys skiriamas pastarajai.

Pagrindiniai žodžiai: teisėkūra, recepuota teisė, įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai, ordinarinės teisės aktas, karo prievolė.

ĮVADAS

Lietuvos valstybė atsikūrė po Pirmo pasaulinio karo ir buvo priversta įsitraukti į karo veiksmus gindama savo suverenitetą ir politinio elito įsivaizduojamas valstybės sienas. Susidūrus su išorės karine agresija pirmiausia buvo kreiptasi į visuomenę – kviečiami savanoriai ir materialiai motyvuojami žeme¹. Savanorių kaip kariuomenės komplektavimą kokybiniu ir kiekybiniu požiūriu konsoliduojančio veiksnio nepakako, todėl kitas neišvengiamas žingsnis buvo privalomas vyrų šaukimas į kariuomenę. Pradėjus organizuoti ir vykdyti privalomąjį šaukimą, iš pradžių nekonstatuota, kad *in corpore* bus įvedama karo prievolė, bet plečiant karo prievolinkų imtį prie to buvo einama².

Karo prievolės instituto ištakos siekia paprotinės teisės laikus, o Lietuvos atveju galima diskutuoti apie karo prievolę tam tikra forma jau nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų pašauktinės kariuomenės. Tačiau nauji kiekybiniai ir kokybiniai karo prievolės instituto pokyčiai Europoje prasidėjo nuo 1792 m. visų piliečių lygybės principu parem-

¹ Pasak amžininkų, į savanorius daugelį paskatino stoti žadami socialiniai pertvarkymai, žemės reforma ir dvarų panaikinimas. Ruseckas, P. Kariuomenės kūrimas ir karai (įvadinis straipsnis). *Savanorių žygiai. 1. Nepriklausomybės karių atsiminimai*. Vilnius, 1991, p. 14.

² Net ir savo kariuomenės kūrimas nesulaukė deramo karo ir okupacijos išvargintos visuomenės dėmesio. Iš pradžių Lietuvos kariuomenę sudarė savanoriai, kurie atsiliepė į 1918 m. gruodžio 29 d. oficialų Vyriausybės kvietimą stoti į jos gretas. Pirmieji šauktiniai pradėti mobilizuoti tik 1919 m. kovo 5 d. Ališauskas, K. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920 m.* Čikaga, 1972, p. 88; Statkus, V. *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.* Čikaga, Ilinojus, 1986, p. 30; Jurevičiūtė, A. Lietuvos kariuomenė Steigiamojo Seimo rinkimų išvakarėse ir rinkimų įstatymo pakeitimas. *Parlamento studijos*, Nr. 29, 2020, p. 51; Pašaukimas savanorių į krašto apsaugą. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, gruodžio 29, Nr. 1–3; Sąlygos įstojimo į krašto apsaugą. *Ten pat*, 1918, gruodžio 29, Nr. 1–4.

tos visuotinės prancūziškosios karo prievolės pavyzdžiu, kuriuo vėliau pasekė ir kitos šalys³. Keičiantis saugumo situacijai, tiek Europoje, tiek Lietuvoje dėl visuotinės karo prievolės modelio turėjo būti įvykdyta kariuomenės reforma, nustatanti kitokią jos struktūrą. Kadangi tarpukariu Lietuvos valstybės saugumo situacija *de jure* ir *de facto* buvo įtempta – ji konfliktavo su Lenkija dėl Vilniaus, o vėliau su Vokietija – dėl Klaipėdos krašto, todėl skubiai reikėjo kurti ir stiprinti savo karines pajėgas. Palyginti maža valstybė, kurdama reguliariąsias pajėgas, pasirinko privalomosios karo tarnybos modelį⁴. Tačiau jau 1918 m. Lietuva susidūrė su kita rimta problema – nebuvo tai reguliuojančių nacionalinių teisės aktų, todėl jai teko vadovautis kitų šalių teisės šaltiniais, juos adaptuoti ir kurti savo teisę, pritaikytą šalies realijoms ir aktualijoms.

Atkurtos Lietuvos valstybės egzistavimo pradžioje, nesant nacionalinių teisės aktų, kurie reglamentuotų kariuomenės komplektavimą, teko taikyti *receptuotus* svetimus įstatymus, daugiausia Rusijos imperijos. Nesiblaškant ir veikiant kryptingai, ilgainiui Lietuvos teisinė sistema turėjo pereiti nuo Rusijos imperijos prie savarankiškos *teisėkūros*⁵ ir pagrindinio jos produkto – *teisės šaltinių*⁶. Plėtojant karo prievolės teisėkūrą Lietuvoje, 1922 m. buvo priimtas Karinės prievolės įstatymas, kuriame susistemintos ir įtvirtintos karo prievolę reglamentuojančios teisės normos⁷. Vėlesnis nacionalinės teisėkūros tęstinumas, siejant ją su Vakarų Europos teisinės

³ Kenstavičienė, K. Karo prievolės konstituciniai pagrindai ir kai kurie ordinarinio teisinio reguliavimo konstituciniai aspektai. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga. 2014–2015*, t. 13, 2015, p. 198.

⁴ Karo prievolė ir privalomoji karo tarnyba nėra tas pats, tačiau abi sąvokos susijusios. Asmuo, kuris yra karo prievolinkas, nebūtinai atliks privalomąją karo tarnybą, ir atvirkščiai – asmuo, atliekantis privalomąją karo tarnybą, visada bus karo prievolinkas. *Ten pat*, p. 201.

⁵ Sąvoka teisinė ir vartojama oficialiuose Lietuvos Respublikos dokumentuose, pvz.: „**Teisėkūra** – procesas, apimantis teisėkūros iniciatyvų pareiškimą, teisės aktų projektų rengimą, teisės aktų priėmimą, pasirašymą ir skelbimą.“ Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, rugsėjo 18, Nr. 110–5564, 2 str. 6 d.

⁶ **Teisės šaltinis** – pagrindinis teisėkūros proceso produktas, kuriame įtvirtintos specifinę visuomeninių santykių sritį reguliuojančios teisės normos. Teisės šaltiniu pirmiausia laikomi teisę kuriantys veiksniai arba teisės normų atsiradimo pagrindas – teisėkūros procedūros, žmonių įsitikinimai ir interesai. Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*. Vilnius, 2001, p. 9.

⁷ Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1922, birželio 3, Nr. 91–760.

minties raida, lėmė kokybiškai naujus nacionalinės teisės pasiekimus. Karo prievolės teisėkūroje svarbus vaidmuo teko ne tik tiems teisėkūros subjektams, kurie *per se* kūrė teisę, bet ir tiems, kurie ją realizavo (taikė)⁸.

Straipsnyje apžvelgiama karo prievolės teisėkūra Lietuvoje 1918–1940 m. Ypatingas dėmesys skiriamas receptuotai Rusijos imperijos teisei, karo prievolės teisėkūros subjektų konstituciniams įgaliojimams ir teisėkūros subjektų veiklai, reglamentuojant karo prievolę. Jame nenagrinėjama pozityvioji teisė, t. y. išsamiai neaptariamas teisės šaltinių turinys, kuris galėtų būti kitų tyrimų objektas. Teisės šaltinių turinys atskleidžiamas tik tiek, kiek to reikia nagrinėjamai problematikai aptarti.

Chronologiniai tyrimo rėmai: 1918–1940 m., kurie visiškai sutampa su nepriklausomos Lietuvos valstybės gyvavimo laikotarpiu.

Karo prievolės teisėkūros Lietuvoje 1918–1940 m. temai istoriografijoje nėra skiriama pakankamai dėmesio. Stokojama išsamesnės analizės ir diskusijų, kurios yra būtinos, norint visapusiškai atskleisti karo prievolės teisėkūros esmę ir ypatumus. Nors įvairiuose Lietuvos istorikų darbuose Lietuvos kariuomenės veiklai 1918–1940 m. skiriama daug dėmesio⁹, karo

⁸ Teisėkūros subjektams priskiriami asmenys, kurie turi teisę priimti norminius ir individualiuosius teisės aktus. Norint realiai reguliuoti visuomeninius santykius ir veikti jų dalyvių elgesį, būtina realizuoti teisę. **Teisės realizavimas** – tai teisės normų nustatytų reikalavimų ir galimybių įgyvendinimas teisės subjektų praktinėje veikloje. Pagal teisės reguliavimo pobūdį yra skiriamos keturios teisės realizavimo formos: 1) laikymasis; 2) vykdymas; 3) naudojimasis teise, 4) teisės taikymas. Čiočys, A. P. *Teisės pagrindai*. Vilnius, 2002, p. 32–33.

Straipsnyje ypatingas dėmesys skiriamas karo prievolės teisėkūros subjektams, iš dalies ir jų vykdomos karo prievolės teisėkūros produktui – norminiams teisės aktams, taip pat vienai teisės realizavimo formų – teisės taikymui.

⁹ Ališauskas, K. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920 m.* Čikaga, 1972; Surgailis, G. *Lietuvos kariuomenė 1918–1998*. Vilnius, 1998; Ruseckas, P. *Kariuomenės kūrimas ir kariai (įvadinis straipsnis). Savanorių žygiai. 1. Nepriklausomybės karių atsiminimai*. Vilnius, 1991; Statkus, V. *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*; Jokubauskas, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas, *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014; Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940*. Klaipėda, 2019; Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m.* Vilnius, 1998; Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, 2004; Lesčius, V., Anušauskas, A. *Kovų istorijos. II knyga. XX amžius*. Vilnius, 2008; Vaičenonis, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*. Vilnius, 2004. Apgintų daktaro disertacijų, ne tik istorijos tematika, sąrašas yra knygos „Karo istorija: tyrimai, metodai, poveikis, taikymas“ prieduose (Jokubauskas, V. *Karo istorija: tyrimai, metodai, poveikis, taikymas*. Klaipėda, 2021, p. 266–269).

prievolės teisėkūros tarpukario Lietuvoje tema apėinama arba paliečiama fragmentiškai¹⁰.

Dera pažymėti, kad Lietuvos istorikų darbuose, kuriuose iš dalies aptariamas kariuomenės komplektavimo procesas, užsimenama apie karo prievolę reglamentuojančius teisės aktus, kai kur pristatomas ir jų turinys¹¹. Pažymėtina, kad nors mokslinėje apyvarčioje, kalbant apie Lietuvos teisės istorikų darbus, ir skirta dėmesio Lietuvos valstybės teisinės sistemos bruožams, valstybės gynybos konstituciniam institutui, teisinių dokumentų rinkiniams, nacionalinės ir perimtos teisės koegzistencijos principams tarpukario Lietuvoje¹², karo prievolės teisėkūros tematika didesnio jų dėmesio nesulaukė. Įvairių darbų autoriai neprisiėmė išipareigojimo labiau pasigilinti į karo prievolės teisėkūros procesą tarpukario Lietuvoje. Visa tai suponuoja poreikį išanalizuoti karo prievolės teisėkūrą tarpukario Lietuvoje, nes teisės aktų leidyba yra viena pagrindinių valstybės organizavimo ir veiklos išraiškos formų.

Dalį straipsnyje panaudotų šaltinių sudaro Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (toliau – LMAVB) saugomų dokumentų rinkiniai. Jį rengiant

¹⁰ Stolarovas, A. *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.*, Kaunas, 2014; Kuo-dys, M. Karo padėties režimas Lietuvos Respublikoje 1919–1940 m. *Daktaro disertacija*. Vytauto Didžiojo universitetas, 2009; Vaičėnonis, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*. Vilnius, 2004; Kilinskas, K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918–1940 m. Daktaro disertacija*. Vilniaus universitetas, 2018.

¹¹ Statkus, V. *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, p. 392–396, 439, 735–741; Se-reičikas, M. Privalomoji karo tarnyba Lietuvoje: šauktinių kariuomenė tarpukariu. *Karys*, 2015, Nr. 9, p. 3–12; Vaičėnonis, J. Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo viršininko plk. K. Škirpos Lietuvos kariuomenės vystymo planas. *Karo archyvas*. Vilnius, 2007, t. XXII, p. 364–418; Stolarovas, A. Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija. *Istorija*, 2010, Nr. 3, p. 28–42.

¹² Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*. Vilnius, 2001; Maksimaitis, M. *Nacionalinės ir perimtos teisės koegzistencijos principai tarpukario Lietuvoje. Lietuvos teisės tradicijos*. Vilnius, 1997; *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918. II. 16–1940. VI. 15)*. Parengė: V. Andriulis, R. Mockėvičius, V. Valeckaitė. Vilnius, 1996; Krivickas, D. Teisės šaltiniai. *Lietuvių enciklopedija*. XV tomas. Antras leidimas, Vilnius, 1991; Šalkauskis, K. Įstatymų kodifikacija. *Teisė*, 1939, Nr. 46; Šalkauskis, K. Kodifikacijos darbas. *Lietuvos katalikų mokslo akademija. Suvažiavimo darbai*, 1939, t. III, Kaunas, 1940; Kenstavičienė, K. Karo prievolės konstituciniai pagrindai ir kai kurie ordinarinio teisinio reguliavimo konstituciniai aspektai. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga. 2014–2015*, t. 13, Vilnius, 2015.

remtasi LCVA saugomais Lietuvos Valstybės Tarybos (f. 1014), Lietuvos Respublikos kariuomenės štabo (f. 929), Vyriausiosios naujokų ėmimo komisijos (f. 1375) dokumentais, taip pat kitais nepublikuotais šaltiniais, susijusiais su nagrinėjama tema. Dalis straipsnyje panaudotos šaltinių medžiagos tyrinėta nebuvo ir į mokslinę apyvartą išleidžiama pirmą kartą.

Svarbi šaltinių grupė, padėjusi nagrinėti karo prievolės teisėkūros raidą, – teisės aktai, priimti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, skelbiami teisės aktų sąvaduose ir „Vyriausybės žiniuose“ (1918–1940), kurie ir yra karo prievolės teisėkūros galutinis produktas. Įstatymų leidžiamosios valdžios poziciją, priimant Karinės prievolės įstatymą, įskaitant jo pakeitimo ir papildymo projektus, atskleidžia Steigiamojo Seimo (1920–1922) ir Seimo (1922–1927, 1936–1939) stenogramos.

Ieškant atsakymo į iškeltus klausimus buvo naudojami šie tyrimo metodai: aprašomasis analitinis, kuris leido pristatyti karo prievolės teisėkūros raidą nagrinėjamu laikotarpiu, istorinis teisinis, padėjęs paaiškinti konkrečius teisinius, politinius ir socialinius reiškinius, aktualius tarpukario karo prievolės teisėkūrai, dokumentų ir sisteminės analizės, lyginamasis ir sintezės.

Pažymėtina, kad nors pats terminas *karo prievolė*¹³ ir suponuoja prievartinį valstybės veikimą, kariuomenė ne tik vykdo karinį rengimą, bet ir atlieka švietimo, auklėjimo ir kitus socialinius uždavinius. Karo prievolės teisėkūros klausimai, susiję su praeitimi, yra aktualūs ir dabartinei visuomenei.

Atliekant karo prievolės teisinio reguliavimo tyrimą ieškota karo prievolės *modus vivendi* sąsajų su visuomene, aiškinantis, kam ji reikalinga. Įvairūs socialiniai, visuomeniniai ir teisiniai tarpukario Lietuvos karo prievolės teisėkūros apsekai buvo, yra ir, tikėtina, ateityje bus ne tik akademinio tyrimo, bet ir politinių diskusijų objektas, o tai savo ruožtu lemia šio tyrimo aktualumą.

¹³ Sąvoka teisinė ir vartojama oficialiuose Lietuvos Respublikos dokumentuose, pvz.: „**Karo prievolė** – konstitucinė Lietuvos Respublikos piliečio pareiga atlikti karo arba alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą“. Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, spalio 22, Nr. 106–2427, 2 str. 9 d. Tarpukario teisės aktuose, kuriuose reglamentuojama karo prievolė nėra pateiktos karo prievolės sąvokos, bet vadovaujantis Karinės prievolės įstatymų (1922 m. ir 1936 m.), kaip vientisų ir tiesioginiai taisyklių norminių teisės aktų, nuostatomis, galima teigti, kad **karo prievolė** – tai kiekvieno Lietuvos piliečio vyro pareiga apginti Lietuvos nepriklausomybę. Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1922, birželio 3, Nr. 91–760; 1936, birželio 30, Nr. 538–3734.

1. RUSIJOS IMPERIJOS TEISĖS RECEPCIJA

1918 m. vasario 16 d. Valstybės Tarybai priėmus Lietuvos Nepriklausomybės Aktą, atkurta Lietuvos valstybė su istorine sostine Vilniumi¹⁴. Šio akto priėmimas reiškė viešą pranešimą, kuris tiesiogiai buvo adresuotas Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybėms, o netiesiogiai – ir Lietuvos visuomenei, kad netenka galios visi prievarta Lietuvai primesti valstybiniai ryšiai su kitomis šalimis¹⁵.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto priėmimas ne tik reiškė faktą, kad atkuriamą Lietuvos valstybę, bet ir suponavo eventualų poreikį šią nepriklausomybę įtvirtinti, išsaugoti ir ginti. Kariuomenės organizavimo klausimas buvo svarstomas Valstybės Tarybos posėdžiuose 1918 m. lapkričio 28 d. ir gruodžio 2 d.¹⁶ Siekiant apginti valstybės nepriklausomybę, reikėjo pradėti komplektuoti kariuomenę¹⁷. Čia galima vadovautis Petro Leono įžvalga, kad „karo jėgos organizavimas yra didžiausias valstybės uždavinys dėl to, kad sėkmingas apsigynimas nuo priešų lemia jos gyvybę“¹⁸. Pažymėtina, kad 1918 m. balandžio 25 d. karininkas Kazys Škirpa savo laiškuose, skirtuose Valstybės Tarybai Lietuvos kariuomenės kūrimo klausimais, siūlė kariuomenę komplektuoti iš savanorių, nes mobilizacija nereikalinga ir negalima, neturint nuolatinio personalo, kuris apmokytų karius. Siūlyta, komplektuojant kariuomenę, kol nėra priimta nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių karo prievolę, naudotis Rusijos karo įstatymais, pakeitus juose tai, kas neatitinka lietuvių tautinės dvasios ir identiteto¹⁹. Taip padaryti buvo būtina dėl to, kad pati karo

¹⁴ *Lietuvos istorija*. Red. A. Šapoka. Kaunas, 1936, p. 544.

¹⁵ Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 26.

¹⁶ Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*, p. 76.

¹⁷ 1918 m. lapkričio 3 d. Valstybės Tarybos posėdžio metu dr. Eliziejus Draugelis pažymėjo, kad pirmiausia turi būti mobilizuoti karininkai, o vadovaujantis Prancūzijos pavyzdžiu, ruošiami karinės drausmės įstatai. Siūlyta kariuomenę kurti savanorių pagrindu, kurie gautų algos nuo 8 iki 15 rublių per mėn. Savanoriai turėjo būti prisaikdinti ir duoti pasižadėjimą, kad Lietuvos kariuomenėje tarnaus tam tikrą metų skaičių. Jeigu priesaika būtų sulaužyta, tai savanoris būtų laikomas dezertyru. Valstybės Tarybos IX posėdžio protokolas Nr. 10, 1918-11-03. LCVA, f. 1014, ap. 1, b. 54, l. 57.

¹⁸ Leonas, P. *Teisės enciklopedijos paskaitos: Sociologijos paskaitos*, t. II. Vilnius, 2005, p. 88.

¹⁹ Steponaitis, V. Kariuomenės organizavimo klausimas Valstybės Tarybos laikais. *Mūsų žinynas*, 1923, Nr. 11, p. 312.

prievolė Lietuvoje nebuvo susijusi su stipriomis nacionalinėmis tradicijomis ir istorija.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad neįmanoma iš karto sukurti įstatymų visoms gyvenimo sritims tvarkyti, dėl to tenka naudotis tais įstatymais, kad ir netobulais, kurie veikė prieš karą (t. y. iki 1914 m. rugpjūčio 1 d., kai prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas) ir prie kurių visuomenė buvo pripratusi²⁰. Palaipsniui receptuoti įstatymai turėjo būti pakeisti ir pritaikyti prie nūdienos realijų. Todėl, atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę, pirmiausia kilo poreikis pertvarkyti Rusijos imperijos *de jure* ir *de facto* Lietuvai primestą teisinę sistemą²¹. Lietuva permanentiškai ryžosi kurti ir tobulinti savo nacionalinę demokratinėmis vertybėmis grįstą teisėkūrą ir leisti gyvenimo realijas atitinkančius ir visuomenės poreikius tenkinančius teisės aktus. Perėjimas iš Rusijos imperijos į nacionalinę teisės sistemą nebuvo visiškai sklandus, o dalies įstatymų, įkaitant ir karo prievolę reglamentuojančius įstatymus, priėmimas vėlavo. Staiga sukurti visiškai naują teisę praktiškai buvo neįmanoma. Dėl to Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo pradžioje naudota viskas, kas galėjo užtikrinti tolesnį valstybės teisinės sistemos funkcionavimą.

1918 m. lapkričio 2 d. Valstybės Tarybai priėmus Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinius dėsnius²², pradėti kloti Lietuvos valstybės teisinės sistemos ir valstybės institucijų pamatai. Konstitucijos 24 straipsnis skelbė, kad „*srityse, kuriose Lietuvos valstybės nėra išleistų naujų įstatymų, laikinai palieka tie, kurie yra buvę prieš karą, kiek jie neprieštarauja Laikinosios Konstitucijos pamatiniams dėsniams*“²³. Beveik pažodžiui ši nuostata atkartota ir 1919 m. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių 28 straipsnyje²⁴. Tuo tarpu 1920 m. Laiki-

²⁰ Leonas, P. *Teisės enciklopedija*. Vilnius, 1995, p. 207.

²¹ Plačiausiu mastu Lietuvos nepriklausomoje valstybėje buvo receptuoti Rusijos imperijos įstatymai, nes iki Pirmojo pasaulinio karo visoje valstybės teritorijoje viešųjų reikalų teisiniam reglamentavimui galiojo jos imperiniai įstatymai. Maksimaitis, M. Rusijos teisės šaltiniai Lietuvoje 1918–1940 m. *Jurisprudencija*, Nr. 19 (2), Vilnius, 2012, p. 407.

²² Bumblys, V. Antano Kriščiukaičio akademinė veika. *Socialinių mokslų studijos*, Nr. 2 (2), Vilnius, 2009, p. 48.

²³ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, lapkričio 13, Nr. 1/1 a.

²⁴ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Ten pat*, 1919, gegužės 8, Nr. 6–24 a.

nosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos 3 straipsnis skelbė, kad „*veikusieji iki šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymai, kurie šiai Konstitucijai neprieštarauja, palieka galioje*“²⁵.

Laikinosiose konstitucijose buvo įtvirtintas teisės tęstinumo poreikis, kuris reiškė, kad kurį laiką Lietuvoje gali būti taikoma recepuota teisė. Minėtos konstitucinės normos nustatė, kad recepuotieji teisės institutai ir atskiros teisės normos neturi galios, jeigu paaiškėja, kad jie prieštarauja konstituciniam aktui ar netenka galios naikinant jų veikimą, taip pat keičiant naujais įstatymais ar papildant juos naujomis teisinėmis nuostatomis. Tokiu būdu laikinieji konstituciniai teisės aktai prioritetą teikė nacionaliniams teisės šaltiniams ir turėjo dominuojančią reikšmę teisės šaltinių sistemoje, nubrėžė aiškius teisėkūros pagrindus, konstatuodami recepuotos teisės sistemos laikinumą ir pasirengimą savo nacionalinės teisės sistemos kūrimui. Aptariant laikinųjų konstitucijų laikotarpį reikėtų pabrėžti, kad teisės aktų atitiktis nacionaliniams konstituciniams aktams ir kitiems įstatymams sąlyga buvo atkartota ir 1919 m. Laikinuosiuose naujokų šaukimo įstatuose, kuriuose nurodyta, kad „*naujokų šaukimas kariuomenėn atliekamas vadovaujantis Rusų Įstatais apie kareivystės priedermę, 1912 m. laidos, kiek jie nesipriešina šiems ir kitiems Lietuvos valdžios išleistiems įstatymams, Lietuvos Konstitucijai ir Lietuvos kariuomenės organizacijai*“²⁶.

Svetimos teisės recepcijos poreikis Lietuvos valstybei išliko aktualus ir perėjus į nacionalinės ordinarinės teisėkūros bei nuolatinį konstitucijų laikotarpį. 1922 m. priimtos Lietuvos Valstybės Konstitucijos 106 straipsnis skelbė, kad „*veikusieji Lietuvoje ligi šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymai, kurie neprieštarauja ir nebus panaikinti ar pakeisti šios Konstitucijos nurodytu įstatymų leidimo keliu, palieka galioje*“²⁷. Ši ir kitos konstitucinės nuostatos svarbios dėl to, kad esamiems įstatymams buvo numatytas privalomas poreikis pasitikrinti dėl juose įtvirtintų teisės normų atitikties Lietuvos valstybės konstituciniams aktams. Tuo tarpu 1922 m. Karinės prievolės įstatymo papildyme nustatyta, kad „*rusų karo prievolės įstatymai (Rusijos imperijos įstatymų sąvadas, t. IV, kn. 1, 1912 m. leidimo) turi teisinę galią tik tada, kai jie neprieštarauja Konstitucijai, šiam įstatymui ir*

²⁵ Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Ten pat*, 1920, birželio 12, Nr. 37–407.

²⁶ Laikinieji naujokų šaukimo įstatai. *Ten pat*, 1919, spalio 8, Nr. 13, § 2.

²⁷ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Ten pat*, 1922, rugpjūčio 6, Nr. 100–799.

*kariuomenės organizacijai*²⁸. Kol nebuvo priimti nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys daugelį viešųjų sričių Lietuvoje, įskaitant ir karo prievolę, naudotasi bendrais Rusų imperijos įstatymais²⁹, kurie galiojo tiek visoje Lietuvos teritorijoje, tiek ir su tam tikromis išimtimis Klaipėdos krašte³⁰.

Vienas pagrindinių recepuotos teisės šaltinių, kuris su įvairiomis išlygomis ilgą laiką buvo taikomas nepriklausomoje Lietuvoje, buvo Rusijos imperijos įstatymų sąvadas (toliau – Sąvadas). Rusijos imperatorius Nikolajus I Sąvadą patvirtino dar 1832 m., bet jis įsigaliojo 1835 m. sausio 1 d., o 1842 m. ir 1857 m. išėjo du nauji nesutrumpinti jo leidiniai. Sąvadą sudarė penkiolika tomų. Tomuose visa teisinė medžiaga buvo suskirstyta į aštuonis pagrindinius skirsnius (knygas). Sąvado struktūros pagrindu teisė padalinta į viešąją (valstybinę) ir privatinę (civilinę)³¹. Karo prievolei skirtos teisės normos atsidūrė viešosios teisės reguliavimo srityje. Todėl, vengiant teisės vakuomo ir išlaikant teisės tęstinumą, iš pradžių atkūrus Lietuvos valstybę,

²⁸ Karinės prievolės įstatymo papildymas. *Ten pat*, 1922, spalio 9, Nr. 109–843, § 57.

²⁹ Remiantis nagrinėjamojo laikotarpio teisės mokslu, Rusijoje XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje nebuvo aiškias įstatymo apibrėžimo, išskiriančio jo iš kitų teisės aktų. Įstatymais buvo laikomi: teisynei, įstatatai, nuostatai, instrukcijos, įsakai, manifestai, imperatoriaus patvirtinti Valstybės Tarybos nutarimai, pranešimai, reskriptai. Su šia problema susidūrė ir atkurtos Lietuvos teisėkūra. Valstybės kūrimosi pradžioje įstatymams priimti nustatyta tvarka priimti norminiai teisės aktai buvo vadinami labai įvairiai, ne tik įstatymais (įstatymas kariškiams žeme aprūpinti. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, birželio 20, Nr. 8–92), įstatatais (Ypatingi valstybės apsaugos įstatatai. *Ten pat*, 1919, kovo 5, Nr. 5–55), statutais, dėsniais, taisyklėmis, sąlygomis, sutvarkymais. Andriulis, V., Maksimaitis, M., Pakalniškis, V., Pečkaitis, J. S., Šenavičius, A. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius, 2002, p. 278; Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, 2001, p. 76–77.

³⁰ Vilniaus ir Klaipėdos krašto teisinė sistema buvo kitokia, nei taikoma likusioje Didžiosios Lietuvos teritorijos dalyje. Faktiškai Lietuvos teisės įsigaliojimas Vilniaus krašte nusikėlė iki pat 1939 m. Beveik visą tarpukarį, tai yra 1919–1939 m., Vilniaus kraštas buvo okupuotas Lenkijos, todėl ir nespėjo įsigalioti nepriklausomos Lietuvos įstatymai. Tuo tarpu Klaipėdos krašte susiformavo specifinė teisės sistema, kuri buvo atsieta nuo Didžiosios Lietuvos. 1924 m. priimta Konvencija dėl Klaipėdos teritorijos ribojo centrinės Lietuvos valdžios galias. Nors karo prievolės reguliavimas ir nebuvo pavestas Klaipėdos krašto autonominių institucijų reguliavimo sričiai, bet jis visa apimtimi taip ir nebuvo įvestas, todėl šią sritį iki pat 1939 m. faktiškai reguliavo senieji vokiečių teisės šaltiniai. Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, 2001, p. 135–136, 150–151; Valsonokas, R. *Klaipėdos problema*. Vilnius, 1989, p. 210, 211; Konvencija dėl Klaipėdos krašto teritorijos. *Vyriausybės žinios*, 1924, gegužės 8, Nr. 169–1186.

³¹ 1885 m. Rusijos imperijos įstatymų sąvadas papildytas XVI tomu, skirtu teismo procesui. Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 51–52, 56–57.

komplektuojant kariuomenę, vadovautasi šiuo Sąvadu³². Sąvado IV tomo I knyga, atnaujinta 1912 m. ir 1915 m., skirta karo prievolės reglamentavimui, o II knyga – *zemstvų* (rus. земство), tai yra Rusijos imperijos gubernijų, apskričių arba tiesiog vietos valdžios institucijų, prievolėms³³. I knyga sudarė du skirsniai: Pirmasis – „*Bendrasis karo prievolės reglamentavimas*“ (1–408 str.) ir Antrasis – „*Kazokų kariuomenės karo prievolės reglamentavimas*“ (409–503 str.). Šioje knygoje sankcionuotas visuotinės karo prievolės instituto reikalingumas ir sukurtas teisinis jo egzistavimo pamatas³⁴. Kartu apibrėžtas specialus karo prievolės teisėkūros pobūdis, reglamentuojant Rusijos imperatoriaus ir Rusijos Valstybės Dūmos kompetenciją, nustatant ir tvirtinant asmenų, kurie turi būti pašaukti atlikti privalomąją karo tarnybą, ribinį skaičių (9 str.). Karo prievolės teisėkūrai Lietuvoje poveikį darė ir 1869 m. Karo įstatymų sąvadas, kuris buvo suderintas su Rusijos imperijos įstatymų sąvadu³⁵. Karo įstatymų sąvadą sudarė 6 dalys ir 24 knygos³⁶.

³² Apskritai visi Rusijos įstatymai buvo vertinami kaip seniai savo amžių atgyvenę teisės aktai. Bet, nepaisant trūkumų, Rusijos imperijos įstatymų sąvadas laikomas svarbiu rusų teisės laimėjimu, kuris padėjo formuotis specialioms Rusijos imperijos įstatymų leidybos šakoms: civilinei, baudžiamajai, valstybinei ir kt. Janulaitis, A. *Lietuvos teisyno reikalu*. Kaunas, 1925, p. 4; Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 53.

³³ *Свод Законов Российской Империи*. Книга Вторая. Томы IV–XIII, Санкт-Петербург: Русское Книжное Товарищество „Деятель“, 1912 [interaktyvus], [žiūrėta 2022-10-18]. Prieiga per internetą: <http://www.consultant.ru/edu/student/download_books/book/svod_zakonov_rossijskoj_imperii_tom_iv/>.

³⁴ Tik 1874 m. Aleksandro II įsaku buvo įvesta visuotinė karo prievolė. Andriulis, V. ir kt. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius, 2002, p. 283.

³⁵ Pirmoji Rusijos imperijos karo įstatų kodifikacija buvo atlikta 1839 m. išleisus Karo įstatymų sąvadą. 1859 m. pasirodė antroji šio kodifikuoto teisės rinkinio redakcija, o 1869 m. – trečioji. Pažymėtina, kad jau 1907 m. buvo atnaujinta Karo įstatymų sąvado VI knyga, kurios pirminis projektas svarstyta Gynybos ministerijoje, vėliau jį suderinus, pateiktas Rusijos imperijos Senatui tvirtinti ir pasirašytas Rusijos imperatoriaus Nikolaus II. *Свод военных постановлений 1869 года*. Санкт-Петербург: Государственная типография, 1879. Ч. 2, Кн. 6. Комплектование войск и управлений, заведений и учреждений военного ведомства, 1907, 83 с. [interaktyvus], [žiūrėta 2022 10 18]. Prieiga per internetą: <<https://search.rsl.ru/ru/record/01003511864>>.

³⁶ Pirmoji dalis – „Karinė valdyba“, antroji – „Reguliarieji kariuomenė“, trečioji – „Nereguliarieji kariuomenė“ (kazokų ir užsieniečių kariniai daliniai), ketvirtoji – „Karinė įstaiga“, penktoji – „Karinis ūkis“, šeštoji – „Karo baudžiamasis, drausmės ir karo teismo statutai“. Kiekviena sąvado dalis skirta specialiajai karinių įstatymų leidybos sričiai. Заусцинский, П. *Кодификация русского военного права в связи с исторією развития русского войска до реформъ XIX века*. Санкт-Петербургъ, 1909, с. 524.

Konstatuotina, kad Rusijos imperijos įstatymo sąvado IV tomas ir Karo įstatymų sąvado VI knyga buvo pagrindiniai recepuotos teisės šaltiniai atkurtos Lietuvos valstybės karo prievolės teisėkūros pradžioje³⁷. Recepuota teisė apėmė ne tik įstatymus, bet ir poįstatyminių teisėkūros subjektų išleistus bendrojo arba individualaus pobūdžio teisės aktus, kuriais buvo įgyvendinamos Rusijos imperijos įstatymų nuostatos³⁸.

Atsižvelgiant į Karo įstatymų sąvado recepciją reglamentuojant Lietuvos kariuomenės organizaciją ir veiklą, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad pats karo prievolės institutas, palyginti su bendra kariuomenės organizacija, taip pat karo ūkiu ir karo teismų reikalais, buvo geriau sureguliuotas ne nacionalinių, o svetimų teisės aktų³⁹. Bet taikant recepuotus įstatymus buvo tam tikrų sunkumų, kaip antai, klausimas dėl jų atitikties nacionalinei teisės sistemai ir Lietuvos valstybės konstituciniams aktams, oficialių Rusijos imperijos teisės aktų tekstų vertimo į lietuvių kalbą nebuvimas, kuris būtų palengvinęs ir įstatymų adaptavimą, lietuvinimą, ir kitos priežastys. Svetimus tekstus jungiant su atitinkama lietuviška teisine medžiaga, reikėjo reglamentuoti ir karo prievolės institutą, todėl 1922 m. Karinės prievolės įstatymas buvo naujas kokybinis postūmis nacionalinės karo prievolės teisėkūros srityje⁴⁰.

Rusijos imperijos teisės normų recepciją ir novelizaciją, reglamentuojant karo prievolės institutą tarpukario Lietuvoje, galima iliustruoti keliais pavyzdžiais. Pirmiausia, Rusijos imperija, turinti labai daug karo prievolinkų, galėjo nustatyti daugiau atleidimo nuo karo prievolės ar jos atidėjimo sąlygų ir išimčių, skirtų tam tikroms socialinėms ar profesinėms grupėms. Pavyzdžiui, Rusijoje karo prievolė buvo panaikinta vienturčiams sūnums, taip pat mokytojams. Lietuva, neturinti karo prievolinkų pertekliaus, privalėjo siaurinti atleidimo nuo karo prievolės ar jos atidėjimo išimčių ir sąlygų sąrašą. Kaskart Seime svarstant Kari-

³⁷ Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 26.

³⁸ Karo prievolinkų šaukimą įgyvendino apskričių karo prievolės įstaigos. Karo prievolinkams buvo išduodami šaukimai atlikti karo prievolę nurodant, į kurį armijos padalinį asmuo yra paskirtas ir kada į jį reikia prisistatyti. Karinės prievolės šaukimas Nr. 752 Krakų valsčiaus valstiečiui Antanui Šmigelskiui su paskyrimu į armijos padalinį. Išduotas Kauno apskrities karinės įstaigos, 1903-10-25. *LMAVB*, f 12, b. 3797.

³⁹ Robinzonas, J. *Lietuvos įstatymai. Sistemiska visų paskelbtų ir galiojančių įstatymų, įsakymų, taisyklių ir instrukcijų apžvalga*. Kaunas, 1940, p. 93–100.

⁴⁰ Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1922, birželio 3, Nr. 91–760.

nės prievolės įstatymo pakeitimo ar papildymo projektus, daug diskusijų sulaukdavo klausimai, susiję su atleidimo nuo karo prievolės ar jos atidėjimo, ypač mokytojams, studentams, mokiniams ir įvairių profesijų atstovams⁴¹, sąlygomis ir išimtimis. Atleidimo nuo karo prievolės ar jos atidėjimo sąlygos mokytojams, kitų profesijų atstovams, naujokams, kurių tėvai dėl ligų ar senatvės negalėjo savęs išlaikyti – dirbti ūkyje, atsižvelgiant į Rusijos imperijos teisę, Lietuvos karo prievolės teisėkūroje buvo novelizuotos⁴². Antra, Lietuvos kariuomenėje pagal Rusijos ir Vokietijos pavyzdį buvo įvestas aspirantų institutas⁴³.

Pažymėtina, kad į Rusijos imperijos kariuomenę buvo imami vyrai nuo 18 metų, o į Lietuvos kariuomenę – vyrai, sulaukę 20 ar 21 metų. Todėl šios svetimoms teisėms normos netiko ir negalėjo būti recepuotos Lietuvos karo prievolės teisėkūroje. Be to, Lietuvos karo prievolės institutui netiko Rusijos imperijos teisės nuostatos, susijusios su naujokų ėmimo į kariuomenę laikotarpiu. Rusijos kariniai įstatymai numatė, kad naujokų ėmimas į kariuomenę vykdomas kasmet nuo spalio 1 d. iki kitų metų vasario 15 d. Lietuvoje šaukimas į kariuomenę buvo vykdomas du kartus per metus – nuo kovo 15 d. iki balandžio 15 d. ir nuo rugsėjo 15 d. iki spalio 15 d. Laiku neatvykusių į apskrities naujokų ėmimo komisijas naujokų baudimo tvarka atitiko Rusijos imperijos įstatymų sąvado IV tomo I knygos dvasią⁴⁴. 1922 m. Karinės prievolės įstatyme ir jo pakeitimuose nebuvo nustatyta, kokia turėtų būti naujoko šeimos nario, galimai dingusio be žinios, įrodymo ir specialaus liudijimo dėl jo dingimo išda-

⁴¹ 1920 m. nuo karo prievolės buvo laikinai atleisti garvežių mašinistai, jų padėjėjai ir kiti asmenys, tarnaujantys geležinkelio įstaigose. 1922 m. Karinės prievolės įstatymas numatė naujas atleidimo nuo karo prievolės ar jos atidėjimo sąlygas ir išimtis, todėl geležinkelio darbuotojai įstatyme dėl atleidimo nuo karo prievolės nebuvo išskirti ir bendra tvarka turėjo atlikti karo prievolę. KAM Vyr. štabo mobilizacijos skyriaus raštas Vyr. naujokų ėmimo komisijai, 1923-08-27. LCVA, f. 1375, ap. 1, b. 7, l. 100. 1923 m. nustatyta, kad nuo karo prievolės iki 32 m. atleidžiami ne tik mokytojai, bet ir matininkai, hidrotechnikai, einantys pareigas. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1923, gruodžio 22, Nr. 146–1056, § 26 pakeitimas.

⁴² *Steigiamojo Seimo darbai (1922)*, 49 sąs., 1 sesijos 245 posėdis (1922, rugsėjo 13), p. 16–30.

⁴³ KAM Vyr. štabo mobilizacijos skyriaus raštas Nr. 26665, adresuotas Vyr. štabo informacijų skyriaus viršininkui, 1928-06-23. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 284, l. 47.

⁴⁴ KAM Vyr. štabo mobilizacijos skyriaus pranešimas Nr. 27179, adresuotas krašto apsaugos ministrui, 1927-12-09. *Ten pat*, l. 57–57ap.

vimo tvarka. Spendžiant šiuos klausimus, vadovautasi Rusijos karo prievolės įstatų (IV t., 1 kn., 1915 m. leidimo) 65 straipsnio 2 pastabos § 2⁴⁵. Tos teisės normos, kurios buvo įtvirtintos Karinės prievolės įstatyme, pakeitė recepuotą teisę, o nacionaliniais teisės aktais nereglamentuotas karo prievolės sritis vis dar reguliavo svetimos teisės normos.

Pažymėtina, kad reglamentuojant visuomeninius santykius kariuomenės organizavimo srityje, Lietuvos nacionaliniai teisės aktai negalėjo sudaryti baigtinės sistemos, todėl liko aibė spragų, kurios praktikoje ir toliau buvo užpildomos recepuotų teisės aktų normomis. Lietuvos kariuomenės karininkas ir teisininkas A. Zarinas, kalbėdamas apie karo įstatų kodifikacijos⁴⁶ poreikį, tarpukario Lietuvos spaudoje rašė, kad Karo įstatymų sąvado VI knyga, taip pat XXII, XXIII ir XIV knygos⁴⁷ yra pasenusios ir neatitinka dabartinių (1926 m. – *aut. past.*) gyvenimo realiųjų, todėl šio teisės akto kodifikacijos klausimas yra ypatingai svarbus. Nurodyta, kad tam (įstatymų kodifikacijai – *aut. past.*) trūksta lėšų ir turinčių daugiau laisvo laiko, atsitraukus nuo savo tiesioginių pareigų, patyrusių specialistų. Straipsnio autorius pažymėjo, kad Karo įstatymų sąvado VI dalis, kurioje ypatingas dėmesys skirtas kariuomenės organizacijai, turi nemažai pasenusių nuostatų, kurios nesuderintos net su naujos redakcijos sovietinės Rusijos kariniais įstatymais ir neatitinka lietuvių tautos dvasios ir gyvenimo sąlygų. Siūlyta, rengiant naujus įstatymus, viską gerai apgalvoti ir suderinti juos su jau galiojančiais įstatymais, taip pat susipažinti su užsienio valstybių kariniais įstatymais, į savo teisės aktus įtraukti tas nuostatas, kurios būtų reikalingos Lietuvos kariuomenei. Siūlyta naujų įstatymų projektus derinti su kariuomenės atstovais⁴⁸.

⁴⁵ Juriskonsultų komisijos raštas Nr. 245, adresuotas Vidaus reikalų ministerijai, 1923-12-15. *Ten pat*, f. 1375, ap. 1, b. 7, l. 171.

⁴⁶ Kodifikacija yra šalies įstatymų susistemimas, suvienodinimas ir sutvarkymas, o tai savo ruožtu reiškia, kad būtina peržiūrėti ir suderinti visus teisės šaltinius, išbraukti visa, kas yra pasenę, įtraukti naujas teisės normas ir pritaikyti įstatymus prie dabartinių gyvenimo sąlygų. Zarinas, A. Karo įstatų kodifikacija. *Kardas*, 1926, Nr. 35–36 (59–60), p. 559, 560.

⁴⁷ VI knyga „Kariuomenės komplektacija, valdymas, karinės žinybos institucijos ir įstaigos“, XXII – „Karinių bausmių statusas“, XXIII – „Drausmės statusas“, XXIV – „Karo teismo statusas“. Заусцинский, П. Кодификация русского военного право в связи с исторією развитія русского войска до реформъ XIX века, с. 524.

⁴⁸ Zarinas, A. Karo įstatų kodifikacija. *Kardas*. 1926, Nr. 35–36 (59–60), p. 560–561.

Toliau plėtojant nacionalinių įstatymų leidybą, buvo siaurinama receptuotų įstatymų galiojimo erdvė, o svetimos teisės reikšmė ilgainiui tapo subsidine, užpildančia dar pasitaikančias nacionalinės teisės spragas⁴⁹. Lietuvos tarpukario teisės specialistai vieningai laikėsi nuomonės, kad receptuoti įstatymai atsikūrusiai Lietuvos valstybei netikę, nes buvo pritaikyti didelių valstybių, turinčių imperialistinių siekių, gyvenimo reikmėms⁵⁰. Todėl, atsižvelgiant į politines, ekonomines, kultūrinės ir socialines aplinkybes, plėtojama karo prievolės teisėkūra tarpukario Lietuvoje pareikalavo laiko ir papildomų materialinių ir nematerialinių resursų. Šiomis aplinkybėmis Lietuvos teisės sistema turėjo būti eklektiška, universali ir partikulieri. Atkurta Lietuvos valstybei teko labai svarbus įstatymų leidybos uždavinys – suvienodinti teisę, o paskui, rengiant naujus teisės aktus, sukurti darnią Lietuvos teisės sistemą.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad, kol nebuvo priimti nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys karo prievolę tarpukario Lietuvoje, nacionalinė ir receptuota svetima teisė funkcionavo lygiagrečiai. 1832 m. Rusijos imperijos įstatymų sąvadas kartu su kai kurių jo tomų naujausia redakcija ir 1869 m. Karo įstatymų sąvadu buvo du pagrindiniai įstatymų rinkiniai, darę tiesioginį poveikį karo prievolės teisėkūrai tarpukario Lietuvoje. Receptuoti teisės šaltiniai, reglamentuojantys karo prievolę, buvo plačiai naudojami, bet prioritetą Lietuvos konstituciniai bei kiti ordinariinės ir neordinariinės teisės aktai teikė nacionaliniams, o ne receptuotiems teisės šaltiniams. Atsižvelgiant į minėtas aplinkybes ir į tai, kad nepriklausoma Lietuva, nors ir buvo perėmusi svetimus įstatymus, niekada neperėmė šių teisės aktų hierarchijos, konstatuotina, kad karo prievolei skirti Rusijos imperijos įstatymai, nors ir neatitinkantys nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinės minties ir dvasios, visgi pasižymėjo nuosekliu teisės normų turinio dėstymu ir aiškiu karo prievolės teisiųjų institutų traktavimu.

⁴⁹ Maksimaitis, M. Rusijos teisės šaltiniai Lietuvoje 1918–1940 m. *Jurisprudencija*, Nr. 19 (2), Vilnius, 2012, p. 403.

⁵⁰ Šalkauskis, K. Įstatymų kodifikacija. *Teisė*, Nr. 46, 1939, p. 124.

2. KARO PRIEVLĖS TEISĖKŪROS SUBJEKTŲ KONSTITUCINIAI ĮGALIOJIMAI

Karo prievolės teisėkūros procese dalyvauja įvairūs subjektai, kuriems suteikti aiškūs konstituciniai įgaliojimai ir apibrėžtos jų veiklos ribos teisėkūros procese. Kalbant apie karo prievolės teisėkūros subjektų konstitucinius įgaliojimus reikėtų išskirti tris šio proceso konstitucingumo istorijos laikotarpius: I – 1918–1919 m. (Valstybės kūrimosi ir laikinųjų vyriausybių veiklos), II – 1920–1926 m. (Parlamentinio valdymo įtvirtinimo) ir III – 1927–1940 m. (Prezidento galių stiprinimo).

1918 m. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos (toliau – 1918 m. laikinoji Konstitucija) pamatiniai dėsniai ir visi vėlesnieji – laikinieji ir nuolatiniai – konstituciniai dokumentai ir teisės aktai nubrėžė Lietuvos valstybėje galiojančios teisės ir teisėkūros pagrindus bei numatė, kad Lietuva yra demokratinė valstybė, o Steigiamasis Seimas – visos Lietuvos valdžios ir galios reiškėjas, leidžiantis įstatymus ir prižiūrintis jų vykdymą. Remiantis tuo, nekvestionuojant galima teigti, kad 1918 m. laikinojoje Konstitucijoje ir kituose laikinuose konstituciniuose teisės aktuose atsispindėjo Lietuvos teisinės sistemos demokratiškumas, nes įstatymu nustatytas teisės normas galėjo suformuluoti parlamentas ar jo įgaliota institucija. Įstatymų vykdymas buvo pavestas Seimo Pirminkui ir Ministrų kabinetui. Įstatymų iniciatyvos teisė priklausė Steigiamajam Seimui ir Ministrų kabinetui⁵¹. Pažymėtina, kad 1918 m. laikinosios Konstitucijos 11 straipsnio d) ir e) punktai numatė, kad Valstybės Tarybos Prezidiumas skiria aukštesniuosius kariuomenės ir civilinius valstybės valdininkus; laiko savo žinioj kariuomenę ir skiria vyriausiąją kariuomenės vadą. Šios konstitucinės nuostatos reiškė, kad kariuomenė buvo priskirta prie vykdomosios valdžios⁵². Visos 1918 m. Konstitucijoje nustatytos teisės normos buvo tarpusavyje glaudžiai susijusios, todėl šio konstitucinio teisės akto vientisumo požymis ir yra šioje Konstitucijoje *expressis verbis* forma įtvirtinta teisinė realybė.

⁵¹ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, lapkričio 13, Nr. 1/1 a; Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Ten pat*, 1919, gegužės 8, Nr. 6–24 a; Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Ten pat*, 1920, birželio 12, Nr. 37–407.

⁵² Kenstavičienė, K. Valstybės gynybos konstitucinis institutas: teisinio reguliavimo raiška ir problemos. *Daktaro disertacija*. Vilnius, 2021, p. 33.

1919 m. sausio 24 d. Valstybės Taryba papildė 1918 m. laikinąją Konstituciją į ją įtraukdama nuostatą, kad tarp Valstybės Tarybos sesijų Ministrų kabinetas turi teisę leisti įsakymus, kurie artimiausiu metu būtų pateikiami Valstybės Tarybai ir turėtų teisinę galią, kol būtų jos atmesti ar pakeisti⁵³. Tokiu būdu įstatymų vykdomosios valdžios atstovas – Ministrų kabinetas tapo ir įstatymų leidžiamosios valdžios atstovu. O 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose (toliau – 1919 m. laikinoji Konstitucija) tie įgaliojimai, kuriuos turėjo Valstybės Tarybos Prezidiumas, buvo priskirti valstybės Prezidentui⁵⁴. 1919 m. laikinojoje Konstitucijoje įtvirtintos papildomos nuostatos sudarė sąlygas sustiprinti vykdomosios valdžios institucijas, užtikrinti karo sąlygoms reikalingą valdymo centralizavimą ir operatyvumą⁵⁵.

1920 m. birželio 12 d. priėmus Laikinąją Lietuvos Valstybės Konstituciją⁵⁶ (toliau – 1920 m. laikinoji Konstitucija), teisiškai baigtas Lietuvos valstybės kūrimosi ir laikinųjų vyriausybių veiklos laikotarpis. Šis laikotarpis žymi ir naują kokybinį postūmį įstatymų leidybos procese. Ieškant būdų leisti tobulesnius įstatymus, teikti sumanymus, rengti ir preliminariai svarstyti vyriausybės siūlomus įstatymų projektus, 1920 m. įsteigta speciali Ministerijų juriskonsultų komisija, kuri veikė iki 1928 m. Ji teikė teisinius patarimus dėl įstatymų projektų ir buvo pavaldi Ministrų kabinetui⁵⁷. Dera pažymėti, kad 1920 m. laikinojoje Konstitucijoje dar nebuvo apibrėžti valstybės gynimo pagrindai, todėl karo prievolės institutas turėjo būti reglamentuojamas kitais, žemesnę juridinę galią, nei Konstitucija, turinčiais Steigiamojo Seimo ir vykdomosios valdžios institucijų priimtais norminiais teisės aktais. Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta, konstatuotina, kad karo prievolės įstatyminė teisėkūra ir įstatymo vykdymo priežiūra priklausė Steigiamojo Seimo, o poįstatyminė – krašto apsaugos ministro, apskričių viršininkų ir kitų kompetentingų valdžios institucijų,

⁵³ Laikinosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos papildymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, kovo 5, Nr. 4, 30 str.

⁵⁴ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai dėsniai. *Ten pat*, 1919, gegužės 8, Nr. 6–24 a, 13 ir 14 str.

⁵⁵ Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 160.

⁵⁶ *Ten pat*, p. 31–33; Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Laikinosios vyriausybės žinios*, 1920, birželio 12, Nr. 37–407.

⁵⁷ Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 77–78.

įskaitant ir kariuomenę, kompetencijos sferai. Karo prievolę reglamentuojančių įstatymų iniciatyvos teisė buvo numatyta Steigiamajam Seimui ir Ministrų kabinetui.

1922 m. rugpjūčio 1 d. priimtos nuolatinės Lietuvos Valstybės Konstitucijos (toliau – 1922 m. Konstitucija) 3 straipsnyje įtvirtintas aiškus jos prioritetas visų kitų teisės šaltinių sistemoje, reiškiantis tai, kad įstatymai, įskaitant ir karo prievolę reglamentuojančius, prieštaraujantys šiam aukščiausiajui juridinę galią turinčiam teisės aktui, neturi teisinės galios. 1922 m. Konstitucija teisiškai įtvirtino atstovaujамąją valdžią, kur išimtinė įstatymų leidžiamoji valdžia pavedama Seimui, įstatymų vykdomoji – Ministrų kabinetui, o Seimo priimtų įstatymų skelbimo – prezidiumui⁵⁸. Kadangi Respublikos Prezidentas buvo „*politiškai neatsakinga Vyriausybės viršūnė*“⁵⁹, tik Ministrų kabinetas ar atitinkamas ministras (krašto apsaugos ministras) buvo atsakingi Seimui už ginkluotų pajėgų tvarkymą ir vadovavimą (53 str. 2 pastraipa). Remiantis konstitucinėmis nuostatomis valstybės vadovas buvo laikomas vyriausiuoju kariuomenės vadu (53 str.). 1922 m. Konstitucijoje, lyginant ją su kitomis tarpukario Lietuvos laikinosiomis konstitucijomis, nustatyti detalesni valstybės gynybos konstituciniai pagrindai. Atsirado atskiras VIII skyrius, pavadintas „*Respublikos gynimas*“, skirtas valstybės gynybos konstituciniams pagrindams įtvirtinti. Minėto konstitucinio teisės akto 75 straipsnyje nustatyta, kad „*visi Respublikos piliečiai dalyvauja jos teritorijos gynime įstatymuose nurodyta tvarka*“. Tokiu būdu pirmą kartą konstituciškai įtvirtinta visų šalies piliečių pareiga dalyvauti valstybės teritorijos gynime, turint tam tikrų visuotinumą požymių. Kartu privalomoji karo tarnyba ir jos atlikimo tvarka bei būdai 1922 m. Konstitucijoje nebuvo apibrėžti. Remiantis šio konstitucinio akto 75 straipsnio nuostatomis, įstatymų leidėjui palikta diskrecijos teisė įstatymu detalizuoti piliečių pareigos dalyvauti valstybės teritorijos gynime tvarką ir sąlygas. Kyla klausimas – jeigu ne kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis turėjo atlikti karo prievolę, tai kaip tai galėjo derėti su asmenų lygiateisiškumu, kuris įtvirtintas minėtos Konstitucijos 10 straipsnyje, kur sakoma, kad „*visi Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, yra lygūs prieš įstatymą*“⁶⁰. Galima konstatuoti, kad įstatymų

⁵⁸ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, rugpjūčio 6, Nr. 100–799.

⁵⁹ Vinkleris, P. *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai*. Vilnius, 2002, p. 45.

⁶⁰ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, rugpjūčio 6, Nr. 100–799.

leidėjui 1922 m. Konstitucija parengė papildomą užduotį – įveikti privalomosios karo tarnybos netikrumą ir įteigti visuomenei, kad visgi yra visuotinė karo prievolė, net jeigu ji ir organizuojama šalia kitų karo tarnybos rūšių: profesinės ir savanoriškosios karo tarnybos⁶¹. 1922 m. Konstitucijoje nustatyta, kad įstatymai apibrėžia valstybės teritorijos gynimo tvarką, ginkluotųjų pajėgų organizavimo, komplektavimo būdus, rūšį ir tarnybos laiką, taip pat socialines garantijas (76–77 str.). Kariuomenės organizavimo, komplektavimo būdus, tarnybos laiką ir kitas pagrindines karo tarnybos sąlygas turėjo nustatyti Seimas priimdamas karo prievolę reglamentuojančius įstatymus. Tokiu būdu naujų karo prievolės įstatymų nuostatos turėjo būti įgyvendintos leidžiant karo prievolės įstatymų įgyvendinimą numatančius poįstatyminius teisės aktus.

1926 m. gruodžio 17 d. įvykęs valstybės perversmas žymi parlamentinio valdymo laikotarpio saulėlydį, nors akumuliuojant galimą valstybės valdžios legitimumą ir buvo sukurta valstybės valdžios tęstinumo regimybė. Formaliai konstitucinės politinės valdžios organai liko tie patys – Seimas ir Vyriausybė, susidedanti iš Respublikos Prezidento ir Ministrų kabineto, tačiau buvo pažeistas esminis 1922 m. Konstitucijos reikalavimas, kad Respublikos Prezidentas ir Ministrų kabinetas turėtų Seimo pasitikėjimą⁶². Nors ir turint didesnę Respublikos Prezidento įtaką įstatymų leidybos procese, karo prievolės įstatyminė teisėkūra vis tiek liko Seimo prerogatyva, o jos priežiūra ir vykdymas buvo pavestas dvinarei Vyriausybei – Respublikos Prezidentui ir Ministrų kabinetui. Dera pažymėti, kad 1928 m. gegužės 25 d. Respublikos Prezidento paskelbtoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje (toliau – 1928 m. Konstitucija) numatyta, kad Respublikos Prezidentas yra ne tik viena vykdomosios valdžios sudedamųjų dalių, bet ir savarankiškas, aktyvus įstatymų leidžiamosios galios subjektas. Konstituciškai buvo įtvirtintas įstatymų leidybos dualizmas ir išplėstos Respublikos Prezidento galios, suteikiant jam teisę ne Seimo sesijų metu

⁶¹ Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Konstitucijos 75 straipsnis negali būti interpretuojamas kaip reiškiantis tai, kad absoliučiai visi Lietuvos piliečiai turi pareigą atlikti privalomąją karo tarnybą. Suprantama, kad tokios pareigos nebus esant objektyvioms priežastims, tokioms kaip, pvz., neįgalumas, amžius ir kt., dėl kurių pilietis negalės atlikti savo konstitucinės pareigos ir bus nuo jos atleistas. Atleidimo nuo karo tarnybos sąlygas ir tvarką nustatė įstatymai.

⁶² Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 35.

leisti įstatymus, galiojančius *de facto* ir *de jure*, kol Seimas juos pakeis⁶³. Ministrų kabineto ir atskirų ministrų (įskaitant ir krašto apsaugos ministrą) atsakomybė Seimui išliko. Pažymėtina, kad 1928 m. Konstitucijoje, taip pat kaip ir 1922 m. Konstitucijoje, išliko VIII skyrius „*Respublikos gynimas*“, kuriame buvo apibrėžti vienodi karo prievolės, kaip vieno valstybės gynybos būdų, pagrindai, nustatant, kad „*visi Respublikos piliečiai dalyvauja jos teritorijos gynime įstatymuose nurodyta tvarka*“⁶⁴. 1922 m. Konstitucija ir 1928 m. Konstitucija turėjo identiškąs normas: „*Respublikai ginti organizuojamos ginkluotos pajėgos. Ginkluotų pajėgų organizaciją, komplektavimo būdus, rūšį ir tarnybos laiką nurodo įstatymas*.“⁶⁵ Skirtumas tik tas, kad, atsižvelgiant į 1922 m. Konstituciją, įstatymus, *inter alia* susijusius su ginkluotųjų pajėgų organizavimu, leido Seimas, o pagal 1928 m. Konstituciją – Prezidentas su Ministrų kabinetu⁶⁶.

1938 m. vasario 11 d. priimtoje atvirai autoritarinėje Lietuvos Konstitucijoje (toliau – 1938 m. Konstitucija) Seimui pavedama svarstyti ir priimti tik įstatymų projektus, kurie virsdavo įstatymais tik Respublikos Prezidentui juos paskelbus⁶⁷. Ne pats Seimas, o Respublikos Prezidentas sprendė, ar Seimo svarstytas ir priimtas įstatymo projektas yra tinkamas, ar ne. Tokiu būdu jis buvo išskirtas iš vyriausybės sudėties. Prezidento teisės kūrybos galias didino 1938 m. Konstitucijos 138 straipsnyje išreikšta nuostata, kad jam suteikiama teisė, esant paskelbtam valstybės gynimo metui, tvarkyti „*valstybės gynimo reikalus*“, tokiu būdu keisti jau esamus įstatymus ir leisti savo įsakymus, turinčius įstatymo galią. Praktikoje šia teise Respublikos Prezidentas nė karto nepasinaudojo⁶⁸.

Vadovaujantis konstitucinėmis nuostatomis, Respublikos Prezidento vaidmuo karo prievolės teisėkūros procese buvo išplėstas ir sustiprintas. Be kita ko, 1938 m. Konstitucijos XVIII skyriuje „*Valstybės gynimas*“,

⁶³ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1928, gegužės 25, Nr. 275–1778, 53 str.

⁶⁴ Ten pat, 76 str.

⁶⁵ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, rugpjūčio 6, Nr. 100–799, 76 str.; Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Ten pat*, 1928, gegužės 25, Nr. 275–1778, 77 str.

⁶⁶ Kenstavičienė, K. Valstybės gynybos konstitucinis institutas: teisinio reguliavimo raiška ir problemos. *Daktaro disertacija*, p. 37.

⁶⁷ Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, gegužės 12, Nr. 608–4271.

⁶⁸ Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 40, 41.

susidedančiame iš vienuolikos atskirų straipsnių, apibrėžta, kad valstybę gina visi piliečiai, o valstybės gynimo branduolį sudaro kariuomenė (133 str.). Šis konstitucinis teisės aktas Lietuvos valstybei nustatė svarbų imperatyvą rengti piliečius valstybės gynybai. Buvo sukonkretintas Respublikos Prezidento, Valstybės gynimo tarybos, Ministro Pirmininko vaidmuo vykdant valstybės gynybą (134 str.). Papildomai įtvirtinta, kad „ginkluotųjų pajėgų sudarymas, vadovybės organizacija ir kompetencija nustatomi įstatymu“⁶⁹. Žiūrint į 1938 m. Konstituciją sistemiškai, kaip į vientisą teisės aktą, galima daryti išvadą, kad karo prievolė galėjo būti reglamentuojama ankstesniais (priimtais iki 1938 m. Konstitucijos) įstatymais, kurie ir toliau galiojo, nebent jie Respublikos Prezidento būtų pakeisti (138 str. 1 d.). 1938 m. Konstitucija tarpukariu išsiskyrė dar ir tuo, kad joje pirmą kartą buvo konstitucionalizuota Respublikos Prezidento patariamoji valstybės gynybos klausimais institucija, jau minėta, Valstybės gynimo taryba. Kartu Konstitucijoje buvo įtvirtinta nuostata, kad Valstybės gynimo tarybos sudėtis ir kompetencija turi būti nustatoma įstatymu⁷⁰.

Atsižvelgiant į valdžių padalijimo principą, kuris įtvirtintas laikinosiose ir nuolatinėse Lietuvos konstitucijose, galima konstatuoti, kad pagrindinės valstybės valdžios institucijos pasidalijo konstitucinius įgaliojimus ir karo prievolės teisėkūros procese. Seimas turėjo įgaliojimus ne tik nustatyti kariuomenės plėtrą, bet ir priimti įstatymus, reglamentuojančius karo prievolę. Prezidento, kuris buvo ir vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, vaidmuo karo prievolės teisėkūros procese kito. Vyriausybei numatyta priimti ar įgalioti kitas institucijas priimti sprendimus dėl kariuomenės aprūpinimo, ginkluotės ir kita. Tuo tarpu krašto apsaugos ministras buvo atskaitingas Seimui už ginkluotųjų pajėgų tvarkymą. Remiantis konstitucinėmis nuostatomis, darytina išvada, kad pagrindiniame karo prievolės teisėkūros procese dalyvavo šie subjektai: Seimas, Vyriausybė, įskaitant krašto apsaugos ministrą, ir Respublikos Prezidentas. Pagrindiniai įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios konstituciniai įgaliojimai karo prievolės teisėkūros procese 1918–1940 m. susisteminti toliau pateiktoje lentelėje.

⁶⁹ Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, gegužės 12, Nr. 608–4271, 135 str. 2 d.

⁷⁰ Ten pat, 137 str.

Valstybinės valdzios konstituciniai įgaliojimai karo prievolės teisėkūros procese⁷¹

Teisėkūra	Laikotarpis					
	1918 m.	1919 m.	1920–1921 m.	1922–1927 m.	1928–1937 m.	1938–1940 m.
Įstatymų iniciatyvos teisė	Valstybės Taryba ir Ministrų kabinetas	Valstybės Taryba ir Ministrų kabinetas	Steigiamasis Seimas ir Ministrų kabinetas	Seimas, Ministrų kabinetas ir 25 tūkst. Seimo rinkimų teisė turinčių piliečių grupė	Seimas, Valstybės Taryba ir 25 tūkst. Seimo rinkimų teisė turinčių piliečių	Ministrų taryba ir 1/4 Seimo narių
Įstatymų svarstymas ir priėmimas	Valstybės Taryba	Valstybės Taryba / Ministrų kabinetas, Respublikos Prezidentas* (nesant Valstybės Tarybos sesijos)	Steigiamasis Seimas	Seimas	Seimas, Respublikos Prezidentas (nesant Seimo arba per jo sesijų pertraukas tarp Respublikos Prezidentui pasirašius), Respublikos Prezidentas (nesant Seimo sesijų ar Seimo)	Seimas (svarsto ir priima tik įstatymo projektus, kurie virsta įstatymais tik Respublikos Prezidentui pasirašius), Respublikos Prezidentas (nesant Seimo sesijų ar Seimo)
Įstatymų skelbimas	Valstybės Tarybos prezidiumas	Respublikos Prezidentas	Respublikos Prezidentas	Respublikos Prezidentas	Respublikos Prezidentas	Respublikos Prezidentas
Interpeliacijos ir paklausimo teisė	Valstybės Taryba	Valstybės Taryba	Steigiamasis Seimas	Seimas	Seimas	Seimas

* Nuo 1919 m. balandžio 4 d. Respublikos Prezidentas įgyja teisę leisti laikinuosius įstatymus.

⁷¹ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, lapkričio 13, Nr. 1/1 a; Laikinosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos papildymas. *Ten pat*, 1919, kovo 5, Nr. 4; Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Ten pat*, 1919, gegužės 8, Nr. 6–24 a; Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Ten pat*, 1920, birželio 12, Nr. 37–407; Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, birželio 6, Nr. 100–799; Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Ten pat*, 1928, birželio 6, Nr. 100–799; Lietuvos Konstitucija. *Ten pat*, 1938, gegužės 12, Nr. 608–4271.

Apibendrinant galima teigti, įstatymo leidžiamosios ir vykdomosios valdžios įgaliojimai karo prievolės teisėkūros procese buvo įtvirtinti konstituciškai. Nekvestionuojant tarpukariu priimtų Lietuvos konstitucijų teisėtumo, konstatuotina, kad iš esmės visos tarpukario Lietuvos konstitucijos įtvirtino savo viršenybę prieš įstatymus ir kitus norminius teisės aktus. Atsižvelgiant į konstitucinės teisės teorines nuostatas ir konstitucinio akto suteiktus įgaliojimus įstatymų leidžiamajai valdžiai, tarpukariu priimtas konstitucijas galima apibūdinti kaip įstatymus, pirmiausia skirtus ne piliečiams, o įstatymų leidėjui. Įstatymų leidėjas, atlikdamas savo funkcijas, buvo įpareigotas laikytis konstitucijoje nustatytų reikalavimų ir neperžengti teisėtumo ribų. Karo prievolės teisėkūros procese priimant įstatymus pagrindinis vaidmuo teko Seimui, o po 1926 m. gruodžio 17 d. įvykusio perversmo Respublikos Prezidento vaidmuo įstatymų teisėkūroje sustiprėjo. Vykdomajai valdžiai konstituciškai buvo pavesta įgyvendinti karo prievolę reglamentuojančius įstatymus.

3. TARPUKARIO LIETUVOS TEISĖKŪROS SUBJEKTŲ VEIKLA REGLAMENTUOJANT KARO PRIEVOLĘ

Lietuvos valstybės atkūrimas, taip pat ir kariuomenės komplektavimas gali būti suprantamas kaip tam tikrų politinių sprendimų priėmimo rezultatas. Teisėkūra iš prigimties ir yra politinių sprendimų priėmimas. Minėta, kad atkurtos Lietuvos valstybės funkcionavimo pradžioje nebuvo priimta nacionalinių karo prievolės instituto reguliavimui būtinų įstatymų. Nesant karo prievolei reglamentuoti reikalingų nacionalinių ordinariinės teisės aktų, komplektuojant kariuomenę taikyti receptuoti įstatymai. Įstatymas yra abstrakčios formos teisės aktas ir taikomas ne atskiriems, o bendriems visuomeniniams santykiams. Nesant įstatymo leidžiamosios valdžios, įvairūs su karo prievole susiję klausimai reguliuoti teisės aktais, kuriuos leido Lietuvos valstybės vykdomosios valdžios subjektai. Pažymėtina, kad Ministrų kabinetui Lietuvos valstybės kūrimosi pradžioje reikėjo ne tiek valdyti, kiek kurti valstybę ir pagrindines jos struktūros dalis, todėl valstybės institucijų kūrimo ir teisinio įforminimo našta gulė ant šio teisėkūros subjekto pečių⁷². Jau 1918 m. lapkričio 23 d. Ministras

⁷² Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 88.

Pirmininkas pasirašė įsakymą Nr. 1, kuriuo buvo įkurta Apsaugos Taryba ir pradėta formuoti Lietuvos kariuomenė. Tęsti jau pradėtus kariuomenės formavimo darbus pavesta atlikti 1-ojo pėstininkų pulko vadui plk. Jonui Galvydžiui-Bykauskui⁷³. 1918 m. gruodžio 4 d. Vyriausybės pastangomis laikraštyje *Lietuvos aidas* įdėtas pirmasis skelbimas, kuriame 1-ojo pėstininkų pulko vadas „buvusius jaunus kareivių mokytojus, paaficiarius ir viršilas (feldfelbius), buvusį kadrą rusų ar vokiečių kariuomenėje“⁷⁴ kvietė stoti į jo vadovaujamą pulką Alytuje.

Pažymėtina, kad tuo metu didesnių rezultatų komplektuojant kariuomenę nebuvo pasiekta. Todėl 1918 m. gruodžio 29 d. buvo paskelbtas Ministro Pirmininko ir krašto apsaugos ministro pasirašytas istorinis atsišaukimas „Į Lietuvos piliečius!“, kuriame buvo kviečiami savanoriai stoti į Lietuvos kariuomenę: „*Drąsiai, be baimės, kaip mūsų tėvai ir sen tėviai, užstokim priešams kelią, pakelkim žygį už mūsų Motiną Tėvynę, už Lietuvos valstybę!*“⁷⁵. Nors kvietime kreiptasi į visus Lietuvos piliečius, tačiau kviečiami buvo tik vyrai⁷⁶. Tą pačią dieną paskelbtos ir stojimo į Lietuvos krašto apsaugą sąlygos⁷⁷. 1919 m. sausio 15 d. paskelbta karininkų ir karo valdininkų mobilizacija⁷⁸.

Privalomojo šaukimo, kartu ir visuotinės karo prievolės pradžia gali-

⁷³ Statkus, V. *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, p. 28; Sereičikas, M. Privalomoji karo tarnyba Lietuvoje: šauktinių kariuomenė tarpukariu. *Karys*, 2015, Nr. 9, p. 4.

⁷⁴ Laikinosios valdžios įsakymai. *Lietuvos aidas*, 1918, gruodžio 4, Nr. 148 (196).

⁷⁵ Pašaukimas savanorių į krašto apsaugą. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, gruodžio 29, Nr. 1–3.

⁷⁶ Kenstavičienė, K. Valstybės gynybos konstitucinis institutas: teisinio reguliavimo raiška ir problemos. *Daktaro disertacija*, p. 39.

⁷⁷ Sąlygos įstojimo į krašto apsaugą. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, gruodžio 29, Nr. 1–4.

⁷⁸ Karininkų mobilizacija. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, sausio 16, Nr. 2–3.

ma būtų laikyti 1919 m. kovo 5 d.⁷⁹, kai nustatyta tvarka *Laikinosiose Vyriausybės žiniuose* buvo paskelbtos ir įsigaliojo Ministrų kabineto (Ministro Pirmininko pavaduotojo, vidaus reikalų ministro ir krašto apsaugos ministro) 1919 m. vasario 10 d. pasirašytos Kariuomenės šaukiamosios instrukcijos⁸⁰.

Vėlesnis kariuomenės komplektavimo procesas reglamentuotas 1919 m. rugsėjo 27 d. Lietuvos Prezidento ir Ministro Pirmininko priimtais ir 1919 m. spalio 8 d. įsigaliojusiais Laikiniais naujokų šaukimo įstatais (toliau – Įstatai). Įstatuose *in corpore* įtvirtinta karo prievolė, numatant, kad „*Tėvynės gynimas yra kiekvieno Lietuvos piliečio šventa pareiga*“, kurią visi vyrai⁸¹ privalo atlikti, kai yra pašaukiami⁸². Nustatyta anksčiau minėta taisyklė, kad naujokų šaukimas į kariuomenę yra vykdomas vadovaujantis 1912 m. Rusijos imperijos teisės aktais, reglamentuojančiais karo prievolę, jeigu jie neprieštarauja Įstatams, Lietuvos valdžios išleistiems įstatymams, Lietuvos Konstitucijai ir Lietuvos kariuomenės organizacijai (§ 2). Tokiu būdu buvo įteisinta karo prievolės recepcija. Įsigaliojus Įstatams, galios neteko 1919 m. vasario 10 d. Ministrų kabi-

⁷⁹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dalis autorių (pvz., Jurevičiūtė, A. Lietuvos kariuomenė Steigiamojo Seimo rinkimų išvakarėse ir rinkimų įstatymo pakeitimas. *Parlamento studijos*, Nr. 29, 2020, p. 51; Statkus, V. *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.*, p. 30) naujokų mobilizacijos, kartu ir privalomosios karo tarnybos pradžią sieja su 1919 m. kovo 5 d., tai yra ta diena, kai *Laikinosiose Vyriausybės žiniuose* buvo paskelbtos Kariuomenės šaukiamosios instrukcijos. Kiti autoriai (pvz., Sereičikas, M. Privalomoji karo tarnyba Lietuvoje: šauktinių kariuomenė tarpukariu. *Karys*, 2015, Nr. 9, p. 4) privalomosios tarnybos pradžią sieja su 1919 m. vasario 10 d., kai Kariuomenės šaukiamąsias instrukcijas patvirtino Ministrų kabinetas. Reikia pažymėti, kad visuotinai pripažįstama teisėkūros proceso stadija yra momentas, nuo kurio įsigalioja teisės aktas. Todėl teisės aktą išleidusi institucija nustatyta forma jį turi paskelbti ir išspausdinti oficialiame leidinyje, ir tik tada jis tampa oficialiu teisės šaltiniu, jeigu nenumatyta kitaip. Taigi, valstybės įstaigose buvo priimta, kad įstatymai įsigalioja nuo jų paskelbimo *Vyriausybės žiniuose*, tai yra dienos, kai įstatymas yra išspausdinamas *Vyriausybės žinių* numeryje. *Seimo stenogramos (1922–1927)*, 39-as posėdis (1923, lapkričio 12), p. 15.

⁸⁰ Kariuomenės šaukiamosios instrukcijos. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, kovo 5, Nr. 4.

⁸¹ Nors moterys taip pat laikomos pilietėmis, tačiau šaukimas atlikti karo prievolę vėl taikytas tik vyrams. Kenstavičienė, K. Valstybės gynybos konstitucinis institutas: teisinio reguliavimo raida ir problemos. *Daktaro disertacija*, p. 39.

⁸² Laikinieji naujokų šaukimo įstatai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, spalio 8, Nr. 13, § 1.

neto priimtos Kariuomenės šaukiamosios instrukcijos (§ 3). Įdomu tai, kad Įstatuose apibrėžti ir specialieji karo prievolės poįstatyminės teisėkūros subjektai: 1) Krašto apsaugos ministerijos Mobilizacijos dalis, kuriai pavedama vykdyti bendrą šaukimo priežiūrą ir kontrolę, 2) Vyriausioji patikrinimo komisija, kuriai pavedama organizuoti ir vykdyti karo prievolinkų sveikatos tikrinimą, 3) apskričių naujokų priėmimo komisijos, kurioms pavedama administruoti šaukimą, 4) vietos savivaldybės, kurioms numatyta rengti naujokų šaukimo sąrašus (§ 4–11). Milicijai karo prievolės procese pavedama vykdyti priėmimo komisijos reikalavimus (§ 12)⁸³.

Atsižvelgiant į prieš tai minėtus teisės aktus ir jų turinį konstatuotina, kad Ministrų kabinetas pirminiame karo prievolės teisėkūros procese atliko svarbų vaidmenį. Kai kurie Ministrų kabineto įvairiais pavadinimais išleisti poįstatyminiai teisės aktai vėliau Valstybės Tarybai patvirtinus buvo paverčiami įstatymais, pavyzdžiui, 1919 m. sausio 2 d. įsakymas dėl moksleivių pašaukimo kariuomenėn⁸⁴, pakeistas įstatymu – Įstatymas apie moksleivių stojimą kariuomenėn⁸⁵.

Karo prievolės teisėkūrą vykdė ne tik Ministrų kabinetas, bet ir specialios institucijos. Poįstatyminiuose teisės aktuose buvo apibrėžti atskiri karo prievolės teisėkūros subjektai, tai yra komisijos, tarnybos ir kiti viešojo administravimo subjektai, kurie pagal savo įgaliojimus taikė teisę ir sprendė su karo prievolės administravimu susijusius klausimus. Tik vėliau įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios pasidalijo teisėkūros proceso prioritetus. Nepaisant to, 1918–1920 m. buvo didelė teisėkūros produkto – teisės šaltinių – įvairovė, ypač poįstatyminės teisėkūros srityje. Įvairūs teisės aktai buvo vadinami įsakais, instrukcijomis, darbo sutvarkymais, cirkuliarais, dekretais, deklaracijomis, dėsniais, instrukcijomis, įsakais, įsakymais, įstatais, nutarimais, priverstiniais įsakymais, raštais,

⁸³ Sereičikas, M. Privalomoji karo tarnyba Lietuvoje: šauktinių kariuomenė tarpukariu. *Karys*, 2015, Nr. 9, p. 5.

⁸⁴ Moksleivių pašaukimas kariuomenėn. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, sausio 2 d., Nr. 2–3/12.

⁸⁵ Laikinosios Vyriausybės žinių redakcija. *Ten pat*, 1919, balandžio 4, Nr. 5.

statutais, taisyklėmis, sutartimis ir kita⁸⁶. Karo prievolės teisėkūros produktais galima vadinti jau minėtas 1918 m. gruodžio 29 d. Sąlygas įstojimo į krašto apsaugą, 1919 m. vasario 10 d. Kariuomenės šaukiamąsias instrukcijas, 1919 m. spalio 8 d. Laikinuosius naujokų šaukimo įstatus, kurie nuo 1920 m. ne vieną kartą papildyti Steigiamojo Seimo priimtais įstatymais, įvairius krašto apsaugos ministro įsakymus ir kariuomenės aplinkraščius. Pažymėtina, kad įsakymų Lietuvos kariuomenės rinkiniai⁸⁷ – tai vykdomosios valdžios ir jos įgaliotų institucijų karo prievolės teisėkūros produktas, kuris padėjo susisteminti poįstatymines karo prievolę reguliuojančias teisės normas.

Žvelgiant retrospektyviai ir kalbant apie karo prievolės poįstatyminę teisėkūrą, reikėtų paminėti specialiai reglamentuotą poįstatyminių teisės aktų rūšį – privalomuosius, arba priverstinius, įsakymus. Jų bendras bruožas yra tas, kad įstatymų leidėjas atitinkamoms institucijoms delegavo teisę leisti teisės aktus, adresuotus gyventojams ir užtikrinančius jų laikymąsi, nustatant atitinkamas bausmes (pinigines baudas, areštą arba abu kartu)⁸⁸. Privalomųjų įsakymų leidimo teisę išplėtė įstatymai, skirti nepaprastosios padėties režimams reglamentuoti, kaip antai Valstybės Tarybos 1919 m. kovo 5 d. priimtas įstatymas – Ypatingi valstybės apsaugos įstatatai⁸⁹, kai vietose, kur paskelbta karo padėtis, karo komendantams, be kitų teisių, suteikta teisė leisti privalomuosius įsakymus⁹⁰. Trivialiai tariant, pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais karo komendantai buvo bene vienintelė patikima ir veiksminga vyriausybės atrama šalies

⁸⁶ Nuo 1920 m. Steigiamajam Seimui pradėjus naudotis išimtaine įstatymų leidybos teise, poįstatyminių teisės aktų ar rūšinių jų pavadinimų įvairovė ėmė nykti, aktų pavadinimai tapo tikslesni ir pastovesni. Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 89.

⁸⁷ *Įsakymai kariuomenei* nuo 1918 m. lapkričio 23 d. buvo vadinami *įsakymais Krašto apsaugos ministerijai*, nuo 1919 m. birželio 5 d. pradėti vadinti *įsakymais Lietuvos kariuomenei*, nuo 1924 m. sausio 1 d. iki 1927 m. sausio 1 d. vadinami *Krašto apsaugos ministro įsakymais*, nuo 1940 m. liepos 6 d. – *įsakymais Liaudies kariuomenei*. L. Kasparaitė-Balaišė, Lietuvos kariuomenės Karo policija 1919–1940 metais. *Karo archyvas*, t. XXIX, 2014, p. 245.

⁸⁸ Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 92.

⁸⁹ Ypatingi valstybės apsaugos įstatatai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, kovo 5, Nr. 5–55.

⁹⁰ Nepaprastojo meto įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1939, gegužės 10, Nr. 644–4701.

regionuose⁹¹. Todėl galima konstatuoti, kad Seimui nepriėmus pagrindinių karo prievolės įstatymų, karo prievolė egzistavo kaip laikinas atsakas į nacionalinio pobūdžio grėsmes, o ne kaip permanentinis gynybos politikos įrankis.

Atsižvelgiant į Rusijos imperijos teisinės sistemos palikimą, kariuomenės komplektavimo tvarka turėjo būti taisytina ir atitikti to meto realijas. Dera pažymėti, kad vieną svarbiausių visuomeninio gyvenimo sričių – karo prievolę – reglamentuojančios teisės normos turėjo būti aiškiai nustatytos ordinarinės teisės aktuose.

3.1. Karo prievolę reglamentuojančių ordinarinių teisės aktų projektų svarstymas ir priėmimas

Lietuvos kariuomenei apgynus valstybės nepriklausomybę, buvo sudarytos sąlygos įvykti rinkimams į Steigiamąjį Seimą⁹². Demokratijos sąlygomis pradėjusiam veikti Steigiamajam Seimui teko priimti sudėtingus teisėkūros sprendimus, be to, jis pats turėjo susikurti kaip funkcionali demokratinė institucija. Jau 1920 m. pradėjęs posėdžiauti Steigiamasis Seimas numatė, kad turi būti tobulinamas karo prievolės reglamentavimas. Pavyzdžiui, 1920 m. birželio 23 d. Lietuvos krikščionių demokratų blokas Steigiamojo Seimo sesijos metu išreiškė nuogąstavimą, kad yra tam tikrų problemų mobilizacijos srityje, todėl būtina peržiūrėti šią tvarką. Šios partijos pareiškime nurodyta, kad „*ne vienas pateko kariuomenėn tarnauti, kam nereikėjo tarnauti, o kam reikėjo – ramiai sau namuose ilsisi. Tokia tvarka nebepakenčiama. Palikusiems namie senelius tėvus turi būti duodama galimybės darbymetės metu sugrįžti padėti jiems darbo dirbti*“⁹³. Tinkamo ordinarinio karo prievolės reglamentavimo iki pat 1922 m. pavasario, kol buvo priimtas Karinės prievolės įstatymas, dar nebuvo, nors Steigiamasis Seimas tam tikrus karo prievolės klausimus užsibrėžė reguliuoti įstatymu.

1920 m. rugpjūčio 13 d. Steigiamasis Seimas svarstė 1919 m. Laikiniųjų naujokų šaukimo įstatų § 15 ir § 16, skirtų karo prievolinių atleidimo

⁹¹ Kuodys, M. Karo padėties režimas Lietuvos Respublikoje 1919–1939 m. ir visuomenės požiūris į kariuomenę. *Karo archyvas*, Nr. 35, 2020.

⁹² Steigiamasis Seimas (1920–1922), I Seimas (1922–1923), II Seimas (1923–1926), III Seimas (1926–1927), IV Seimas (1936–1940).

⁹³ *Steigiamojo Seimo darbai (1920)*, 4 sąs., 1 sesijos 18 posėdis (1920, birželio 23), p. 156.

nuo karo tarnybos sąlygoms apibrėžti, keitimą. Dalis Steigiamojo Seimo narių, atsižvelgdami į visuomenėje dėl karo prievolės kylantį diskursą, buvo linkę daryti kuo mažiau išlygų (nuolaidų, privilegijų), susijusių su atleidimo nuo karo tarnybos išimtimis, ir tarnauti į kariuomenę kviesti visus karo prievolinkus be išimties.

Steigiamojo Seimo narys Petras Ruseckas, svarstant minėtą teisėkūros iniciatyvą, pažymėjo, kad „*visur girdėti balsų, kad ši privilegija („jei jaunesnysis brolis neturi 17 metų“ – aut. past.) daro daug neteisybės. Tad pasiūlymas toks (pakeisti į „jei jaunesnis brolis neturi 16 metų“ – aut. past.) tikrai pagerins padėtį ir padidins naujokų skaičių*“.

Steigiamojo Seimo narys Jonas Varnas savo kolegos samprotavimus papildė teiginiu, kad „*aš apskritai esu nusistatęs prieš neėmimą (į kariuomenę – aut. past.) bet kokių naujokų. Todėl ir siūlau į kariuomenę tarnauti imti visus be jokių išimčių*“.

Nors minėto įstatymo projektas prieš pateikiant jį Steigiamajam Seimui buvo svarstytas Krašto apsaugos komisijoje, bet nutarta jį papildomai pateikti svarstyti Teisių komisijai. Kitos dienos Steigiamojo Seimo posėdyje projektui dėl amžiaus ribos mažinimo nuo 17 iki 16 metų pritarta⁹⁴. To paties posėdžio metu Steigiamasis Seimas priėmė Naujokų šaukimo įstatymą numatydamas, kad šaukimo laiką nustatyti ir šį įstatymą vykdyti turėtų krašto apsaugos ministras⁹⁵.

Panašios Steigiamojo Seimo narių diskusijos dėl visuotinės karo tarnybos kilo ir 1920 m. spalio 13 d. Steigiamojo Seimo posėdyje, svarstant Puskarininkų mobilizacijos įstatymo ir tų pačių metų spalio 15 d. Moksleivių mobilizacijos įstatymo projektus⁹⁶. Steigiamojo Seimo narys P. Ruseckas taip pat savo nuomonę pareiškė ir šių įstatymų projektų svarstymo metu: „<...> *nuo krašto gynimo niekas neturi būti atleistas. Kas gali ginklą pakelti, tekelia, o kas ne, tai šiaip kuo nors prie to reikalo (valstybės gynybos – aut. past.) tur prisidėti*.“⁹⁷ Atsižvelgiant į poreikį mobilizuoti

⁹⁴ *Steigiamojo Seimo darbai (1920)*, 8 sąs., 1 sesijos 39 posėdis (1920, rugpjūčio 13), p. 334, 335; 40 posėdis (1920, rugpjūčio 14), p. 337.

⁹⁵ Naujokų šaukimo įstatymas. *Laikiniosios Vyriausybės žinios*, 1920, rugpjūčio 18, Nr. 45.

⁹⁶ Mobilizuojamiems puskarininkiams, karo valdininkams ir moksleiviams / studentams nebuvo taikomos Laikinių naujokų šaukimo įstatuose įtvirtintos atleidimo nuo karo tarnybos sąlygos.

⁹⁷ *Steigiamojo Seimo darbai (1921)*, 10 sąs., 1 sesijos 50 posėdis (1920, spalio 13), p. 469; 11 sąs., 1 sesijos 51 posėdis (1920, spalio 15), p. 484.

puskarininkius ir moksleivius bei studentus, darytina išvada, kad privačiosios karo prievolės instituto egzistavimas nepatenkino tikrojo kariuomenės poreikio užpildyti karinius vienetus reikiamu skaičiumi karių.

Pažymėtina, kad jau 1922 m. Konstitucijoje įtvirtintos imperatyvios nuostatos suponavo pareigą atlikti karo prievolę, o įstatymai turėjo nustatyti tvarką, kaip tai būtų įgyvendinama. Karo prievolės teisėkūroje pradėjo vyrauti legalistinis požiūris, nes karo prievolės, kaip vieno svarbiausių visuomeninių santykių, problemas bandyta spręsti teisinio reguliavimo priemonėmis pačiu aukščiausiu, tai yra įstatymų, lygiu. Visiškai ordinarinis karo prievolės reglamentavimas prasidėjo 1922 m. gegužės 2 d., kai Steigiamasis Seimas priėmė Karinės prievolės įstatymą⁹⁸. Vienas pagrindinių Steigiamojo Seimo uždavinių priimant Karo prievolės įstatymą buvo užtikrinti, kad šio įstatymo nuostatos derėtų su 1922 m. Konstitucija, taip pat atitiktų valstybės politines, ekonomines ir socialines realijas.

1922 m. Karinės prievolės įstatyme buvo patikslinta karo prievolės samprata, į ją įtraukiant ne tik visus Lietuvos piliečius, bet darant tam tikrą išlygą lyties pagrindu, tai yra nurodant, kad karo prievolę turi atlikti tik vyrai – „*kiekvienas Lietuvos pilietis vyras atlieka karo prievolę*“⁹⁹. Pirminis svarstomo įstatymo projekto variantas buvo toks: „*visi Lietuvos Respublikos piliečiai – vyrai atlieka karinę tarnybą*“, bet paskui ši teisinė norma pakeista, nes norėta apibrėžti asmeninę kiekvieno piliečio, o ne grupės prievolę. Įstatyme taip pat numatyta, kad į kariuomenę šaukiami 20 metų sulaukę vyrai ir priimami tarnauti pagal ištrauktus burtus, kadangi kasmet įstatymu turėjo būti nustatomas šaukiamų asmenų skaičius¹⁰⁰. Nustatyta, kad įstatymo projektą dėl šaukiamų asmenų skaičiaus iki gegužės 1 dienos turės pateikti Vyriausybė. Bendras tarnavimo kariuomenėje laikas turėjo būti nuo 2 iki 3 metų¹⁰¹. Pažymėtina, kad karo

⁹⁸ Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1922, birželio 3, Nr. 91–760.

⁹⁹ Pažymėtina, kad pirmose Karinės prievolės įstatymo projekto svarstymo stadijose jo pavadinimas buvo kitoks – *Kariuomenės komplektavimo įstatymas*. Teisės aktas buvo pavadintas *Karinės prievolės įstatymu*, nes jame įtvirtintos prievolės ir pareigos, kurias piliečiai turi atlikti, o ne komplektavimo, kaip techninio kariuomenės formavimo, nuostatos. Ten pat, 1 str.; *Steigiamojo Seimo darbai (1922)*, 41 sąs., 1 sesijos 199 posėdis (1922, gegužės 2), p. 46.

¹⁰⁰ Ten pat, p. 46–47.

¹⁰¹ Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1922, birželio 3, Nr. 91–760, 7 str.

tarnybos trukmė, kurią nustatyti konstituciškai buvo įstatymų leidėjo diskrecija, negalėjo būti matuojama vien tik įstatymų leidėjų nuožiūra ar tik dėl visuotinės karo prievolės užtikrinimo¹⁰². Įstatymo projekto svarstymo Steigiamajame Seime metu diskutuota dėl kitos nuostatos, kuri suponavo didesnę krašto apsaugos ministro diskreciją kariams suteikiant atostogas. Steigiamojo Seimo nariai pateikė įvairių pastabų, pavyzdžiui, kad krašto apsaugos ministro nuožiūrai tokios diskrecijos palikti negalima, nes skirtingų krašto apsaugos ministrų nuomonės skiriasi. Siūlyta, kad klausimą dėl karių išleidimo atostogų spręstų dalinių, kuriuose šie kariai tarnauja, vadai¹⁰³. Minėta nuostata dėl galimybės išleisti karius iki 5 mėnesių atostogų įtvirtinta atsižvelgiant į tuometės visuomenės požiūrį, vertybes ir veikimo modelius. Pažymėtina, kad Ministrų kabineto, įskaitant krašto apsaugos ministrą, taip pat žemesniųjų kariuomenės administracijos grandžių leidžiami poįstatyminiai teisės aktai karo prievolės srityje ne tik buvo viena teisės realizavimo formų, bet ir savo teisiniu turiniu užpildė 1922 m. Karinės prievolės įstatymo paliktas spragas. Karo prievolės atidėjimo ar atleidimo nuo jos, taip pat kiti naujokų šaukimo klausimai reglamentuoti 1919 m. Laikinuosiuose naujokų šaukimo įstatuose. Galima konstatuoti, kad naujas teisės aktas, reglamentavęs karo prievolę, buvo rusų teisės agonijos atspindys.

1922 m. Karinės prievolės įstatymas dešimt kartų keistas ir pildytas (1922 m., 1923 m., 1924 m., 1925 m., 1927 m., 1928 m., 1929 m., 1930 m. ir du kartus 1933 m.). Įstatymo pakeitimai ir papildymai buvo skirti atleidimo nuo karo prievolės pagrindams, naujokų ėmimo įstaigų kompetencijai¹⁰⁴, karo tarnybos atidėjimo mokytojams, amatininkams ir kitų profesijų atstovams sąlygoms¹⁰⁵, ligų ir kūno trūkumų sąrašui¹⁰⁶, tarnybos

¹⁰² Kenstavičienė, K. Karo prievolės konstituciniai pagrindai ir kai kurie ordinarinio teisinio reguliavimo konstituciniai aspektai. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 2014–2015. T. 13, Vilnius, 2015, p. 205.

¹⁰³ *Steigiamojo Seimo darbai* (1922), 41 sąs., 1 sesijos 199 posėdis (1922 m. gegužės 2 d.), p. 51–54.

¹⁰⁴ Karinės prievolės įstatymo papildymas. *Vyriausybės žinios*, 1922, spalio 9, Nr. 109–843.

¹⁰⁵ Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Ten pat*, 1923, gruodžio 22, Nr. 146–1056; Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Ten pat*, 1928, rugsėjo 24, Nr. 284–1834; Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1930, balandžio 7, Nr. 323–2204; Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Ten pat*, 1933, vasario 28, Nr. 406–2803.

¹⁰⁶ Karinės prievolės įstatymo priedas. *Ten pat*, 1924, rugpjūčio 20, Nr. 168–1181.

laikui atsargoje ir šaukimo į kariuomenę ribiniam amžiui¹⁰⁷, krašto apsaugos ministro galimybei išleisti karius į atsargą ar atostogų¹⁰⁸, amžiaus ribai, nuo kada vyrai šaukiami atlikti karo prievolę, taip pat tarnybos trukmei, savanorių priėmimo, naujoms atleidimo nuo tarnybos ir (ar) jos atidėjimo sąlygoms¹⁰⁹, Vyriausiosios naujokų ėmimo komisijos sudėčiai¹¹⁰ ir kitai karo prievolės atlikimo tvarkai bei sąlygoms nustatyti.

Kiekvieną kartą svarstant Karinės prievolės pakeitimo ar papildymo projektus, sulaukta aktyvių Seimo narių, taip pat Krašto apsaugos ministerijos atstovų ir kitų karo prievolės teisėkūros subjektų diskusijų, pastabų ir pasiūlymų. 1922 m. rugsėjo 13 d. Steigiamajame posėdyje III skaitymo metu¹¹¹ pristatytas Krašto apsaugos ministerijos pateiktas ir Steigiamojo Seimo Krašto apsaugos komisijos peržiūrėtas Karinės prievolės įstatymo pakeitimo projektas. Naujajame Karinės prievolės įstatymo projekte buvo apibrėžti papildomi atleidimo nuo karinės tarnybos pagrindai, daugiau dėmesio skiriant tam, kad nuo karo prievolės galėtų būti atleidžiami karo prievolinkai, kurie karo tarnybai netinkami dėl sveikatos, taip pat pripažintų tikybų dvasininkai, mokytojai ir karo prievolinkai, kurių tėvai yra silpnos sveikatos ir negali dirbti. Krašto apsaugos viceministras kpt. Juozas Papečkys pažymėjo, kad karo prievolė yra tokia prievolė, kurią kiekvienas pilietis privalo atlikti priverstinai. Karo prievolė yra našta piliečiui ir kiekvienas stengiasi šios naštos išvengti. Pateiktas pavyzdys, kad Prancūzijoje dvasininkai nuo karo prievolės neatleidžiami, todėl šioje šalyje yra mažiau atleidimo nuo karo prievolės išimčių. Rusija, turėdama labai didelį skaičių karo prievolinkų, gali daryti daugiau atleidimo nuo karo prievolės išimčių, nors kariniuose įstatymuose ir įtvirtinta visuotinė karo prievolė. Karinės prievolės įstatymo pataisos priimtos balsavus 19 „už“ ir 6 „prieš“¹¹².

Kitas Karinės prievolės įstatymo pakeitimo projektas 1923 m. lapkri-

¹⁰⁷ Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Ten pat*, 1925, birželio 26, Nr. 196–1330.

¹⁰⁸ Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Ten pat*, 1927, balandžio 26, Nr. 250–1631.

¹⁰⁹ Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Ten pat*, 1929, gegužės 6, Nr. 298–1988.

¹¹⁰ Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Ten pat*, 1933, gruodžio 22, Nr. 431–2987.

¹¹¹ Pažymėtina, kad įstatymų (pakeitimų, papildymų, priedų) projektai buvo priimami Seime III, o kai kuriais atvejais ir II skaitymo metu.

¹¹² Karinės prievolės įstatymo papildymas. *Vyriausybės žinios*, 1922, spalio 9, Nr. 109–843.

čio 30 d. svarstyta Krašto apsaugos komisijos ir nutarta padaryti tam tikrų pakeitimų. Numatyta, kad nuo karo prievolės bus atleidžiami mokytojai, turintys mokytojo cenzą, ir hidrotechnikai iki 32 metų, o vėliau skiriami į rezervą. Buvo svarstoma, kaip suderinti šį įstatymo pakeitimą su Konstitucijos nuostatomis, numatančiomis, kad visi Lietuvos piliečiai privalo atlikti karo prievolę. Krašto apsaugos komisija pasiūlė karo prievolę šių profesijų atstovams atidėti, iki jie sukaks 28 metus. Seimo narys Vincas Kvieska pažymėjo, kad Karinės prievolės įstatymo pakeitimas svarbus, nes trūksta mokytojų ir, vykdant žemės reformą, matininkų, todėl šio įstatymo pakeitimo projektas yra padiktuotas gyvenimo realijų. I ir II įstatymo projekto svarstymo Seimo posėdžio metu vienbalsiai pritarta pataisai, pagal kurią visų valstybinių mokyklų mokytojai, taip pat Žemės ūkio ir valstybės turto ministerijos matininkai ir hidrotechnikai iki 32 metų nuo karo prievolės bus atleidžiami, kol eina pareigas, o vyresni kaip 32 metų skiriami į apsaugą. Žemės ūkio ir valstybės turto ministras Mykolas Krupavičius pažymėjo, jog Konstitucijos nuostata, kad visi turi atlikti karo prievolę, nėra pažeidžiama, nes minėti specialistai teritorijos gynyboje gali dalyvauti būdami Šaulių sąjungos ar kitų sukarintų organizacijų nariais. Posėdžio pirmininkas pasiūlė pataisą, kad „karinės prievolės atlikimas atidedamas ligi 28 metų amžiaus“, bet ši pataisa Seimo narių vienbalsiai buvo atmesta. V. Kvieskos pasiūlymas karo prievolę atidėti iki 1926 m. rusėjo 1 d. mokytojams, kuriems reikia įgyti reikiamą cenzą, Seimo narių buvo priimtas – 25 balsavo „už“ ir 10 „prieš“¹¹³. 1923 m. gruodžio 14 d. įstatymo projektas buvo priimtas III skaitymu¹¹⁴.

1925 m. Krikščionių demokratų frakcija pateikė Karinės prievolės įstatymo pataisą, kad būtų sutrumpintas tarnybos laikas. Šį projektą svarstė Krašto apsaugos komisija ir jam pritarė. Norėta įstatymą pakeisti nurodant, kas turėtų atlikti karo prievolę, o kam jos atlikimas būtų atidėtas. Pažymėta, kad karo tarnybos sutrumpinimas turėtų įtakos ir Lietuvos ekonomikai – padėtų jai atsigausti. Projekte numatyta trumpinti karo tarnybos laiką nuo 24 iki 18 mėn. Visa tai turėtų būti daroma palaipsniui, kol galiausiai 1927 m. tarnybos laikas pėstininkų dalyse būtų iki 18 mėn., o specialiose dalyse – iki 24 mėn.¹¹⁵

¹¹³ *Seimo stenogramos (1922–1927)*, 45-as posėdis (1923, lapkričio 30), p. 17–19.

¹¹⁴ *Seimo stenogramos (1922–1927)*, 51-as posėdis (1923, gruodžio 14), p. 2.

¹¹⁵ *Seimo stenogramos (1922–1927)*, 84-as posėdis (1924, balandžio 4), p. 1–3.

1925 m. sausio 30 d. įvyko Karinės prievolės įstatymo pakeitimo projekto II svarstymas Seime. Vienbalsiai nutarta pritarti siūlymui karo tarnybos atlikimo terminą nuo 1927 m. sausio 1 d. trumpinti nuo 24 iki 18 mėn., o specialiose dalyse – nuo 36 iki 24 mėn. Krašto apsaugos komisija pasiūlė Karinės prievolės įstatymo § 3, kuriame nurodyta, kad mokytojai iš dalies atleidžiami nuo karo prievolės, papildyti I pastaba, kad „*pradžios mokyklų mokytojams, nepašauktiems karinės prievolės atlikti iki 1927 m. sausio 1 d., įstatymo pakeitimas netaikomas*“. Posėdžio metu pareikšta pastaba, kad mokytojai pradžios mokyklose neturėtų mokinių ruošti karo prievolei, nes tai nepasiteisino kitose šalyse. Pavyzdžiui, Prancūzijoje 1882 m. buvo steigiami mokinių batalionai, kuriuose jie buvo mokomi karybos dalykų. Prieš karą ir Rusijoje buvo organizuojami tam tikri kariniai mokinių mokymai. Seimo narys Eliziejus Draugelis pažymėjo, kad būtų pravartu aptarti mokytojų karo prievolės atlikimo būdą, o pradžios mokykloje, gerinant moksleivių fizinę būklę, turėtų būti įvestas fizinis lavinimas. Krašto apsaugos ministras Teodoras Daukantas pažymėjo, kad kariuomenei reikalingi tam tikrų specialybių darbuotojai, tokie kaip raštininkai, kariniai instruktoriai ir kt., kurių kariuomenėje nėra užtekstinai, todėl juos tenka samdyti. Mokytojams reikia įvesti visuotinę karo prievolę. Prasidėjus balsavimui dėl § 3 papildymo, kad „*pradžios mokyklų mokytojams, nepašauktiems karinės prievolės atlikti iki 1927 m. sausio 1 d., įstatymo pakeitimas netaikomas*“, I pastaba buvo atmesta, balsams pasiskirsčius 14 „už“ ir 18 „prieš“. II pataisa, susijusi su mokytojų kariniu rengimu vasaros metu, taip pat atmesta, nubalsavus 16 „už“ ir 21 „prieš“. Vienbalsiai priimtas įstatymo pakeitimas, kad aukštųjų mokyklų klausytojams ir dvasinių seminarijų auklėtiniams karo prievolė atidedama, iki jie sukaks 28 metus. Referentas nurodė, kad šis įstatymas įsigalioja nuo 1927 m. sausio 1 d. – priimta vienbalsiai¹¹⁶.

1936 m. birželio 30 d. įsigaliojo nauja ir visiškai sutvarkyta Karo prievolės įstatymo redakcija (vėliau – 1939 m. pakeitimas dėl nemokamo karių vežimo viešuoju transportu¹¹⁷). 1939 m. Karinės prievolės įstatymas kokybiškai skyrėsi nuo 1922 m. pirmtako. Naujoje įstatymo redakcijoje susisteminta bendra karo prievolės tvarka, išdėstyti atleidimo nuo

¹¹⁶ *Seimo stenogramos (1922–1927)*, 155-as posėdis (1925, sausio 30), p. 7.

¹¹⁷ Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1939, rugsėjo 5, Nr. 661–4842.

karo prievolės ir jos atidėjimo pagrindai, įvardytos įstatymą vykdančios įstaigos ir apibrėžta jų kompetencija, nurodyta naujokų šaukimo ir ėmimo į kariuomenę tvarka, tarnybos kariuomenėje trukmė, atsargos sąlygos, karo mokesčiai, bausmės, skundų padavimo ir nagrinėjimo tvarka, pateiktos kitos su karo prievole susijusios teisinės nuostatos¹¹⁸.

Pažymėtina, kad su karo prievole susijusios teisės normos buvo įtrauktos ir į kitus įstatymus. Pavyzdžiui, svarstant Pradedamųjų mokyklų mokytojų kursų įstatymo projektą, Teisių ir redakcijos komisijoje kilo ginčų dėl vieno Švietimo ministerijos pateikto įstatymo projekto punkto. Šiame punkte numatyta, kad pradinių mokyklų mokytojų kursų klausytojai, kol baigs mokslus, būtų atleisti nuo karo prievolės. Projekte įtraukta nuostata, kad minėtų privačių kursų, kaip ir valstybės lėšomis išlaikomų kursų, klausytojai galėtų būti atleisti nuo karo prievolės iki 2 metų, tai yra tokiam laikotarpiui, kiek trunka kursai. Vienoje įstatymo projekto pastaboje buvo nurodyta, kad tam tikrais atvejais švietimo ministro prašymu privačių kursų klausytojai galėtų būti atleisti ir visam jų buvimo mokykloje (kursuose) laikui. Šią pastabą Teisių ir redakcijos komisijos dauguma išbraukė, argumentuodama tuo, kad kursai trunka 2 metus ir tokiam laikotarpiui šių kursų klausytojai turėtų būti atleisti nuo karo prievolės. Komisija pastebėjo, kad jeigu klausytojai nebūtų pažangūs, negebėtų ar nenorėtų laiku baigti kursų, karo prievolės atidėjimas nusitęstų, todėl galima būtų išvelgti tam tikrų piktnaudžiavimo požymių, siekiant išvengti karo prievolės 3 ar 4 metus. Švietimo ministras prof. Petras Juodakis sutiko su tuo, kad minėta pastaba būtų išbraukta iš įstatymo projekto. Jis pažymėjo, kad pataisa dėl privačių mokyklų klausytojų atleidimo nuo karo prievolės ne ilgesniam nei 2 metų laikotarpiui yra priimtina¹¹⁹. 1923 m. balandžio 14 d. Pradedamųjų mokyklų mokytojų kursų įstatymo § 19 reglamentuota, kad „*klausytojams, kurie eina mokslą mokytojų kursuose, stojimas į kariuomenę atidedamas ligi kursų baigimo, bet ne ilgiau kaip dvejiems metams*“¹²⁰.

¹¹⁸ Karinės prievolės įstatymas. *Ten pat*, 1936, birželio 30, Nr. 538–3734.

¹¹⁹ *Seimo stenogramos (1922–1927)*, 31-asis posėdis (1923, kovo 2), p. 1–2.

¹²⁰ Pradedamųjų mokyklų mokytojų kursų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1923, balandžio 14, Nr. 129–976.

Priimti įstatymai karo prievolės srityje reiškė, jog įstatymų leidėjas prisiėmė pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad Lietuva turėtų tinkamą kariuomenę, kuri būtų pajėgi užtikrinti valstybės nepriklausomybę. Leidžiami nacionaliniai karo prievolę reglamentuojantys teisės aktai po truputį keitė ir naikino svetimas teisės normas, reglamentavusias kariuomenės komplektavimo procesą, jas stūmė iš apyvartos. Taip karo prievolę reglamentavę svetimos valstybės teisės aktai buvo pakeisti savais įstatymais ir sukurtas nacionalinės karo prievolės teisėkūros naratyvas. Be abejo, politinių idėjų ir sprendimų įgyvendinimo sėkmę lėmė ir teisėkūros sprendimų kokybė. Karo prievolę reglamentuojantys teisės aktai buvo nuolat peržiūrimi ir pritaikomi prie tuometinių visuomeninio gyvenimo realiųjų. Tai rodo, kad įstatymų leidžiamoji valdžia karo prievolės teisėkūros srityje prioritetą teikė kokybiniais svarbiausių visuomeninių santykių reguliavimo rodikliams.

Kalbant apie karo prievolės teisėkūros ordinarinį pobūdį, nereikia pamiršti Vyriausybės ir kitų institucijų vaidmens šiame procese. Pirmiausia, Seimo priimti įstatymai turėjo būti įgyvendinami praktinėje veikloje. Dalis poįstatyminių aktų, leidžiamų įstatymams įgyvendinti, buvo vadinami instrukcijomis ir paprastai adresuojami jų vykdytojams¹²¹. Karinės prievolės įstatymą, pasitelkusi Vyriausiąjį kariuomenės štabą, įgyvendino Krašto apsaugos ministerija, naujokų šaukimus – apskričių viršininkus ir naujokų ėmimo komisijas. Naujokų šaukimo taisyklės, suderinęs su vidaus reikalų ministru, leido krašto apsaugos ministras¹²². Poįstatyminių teisės aktų pagrindu buvo leidžiami statutai, reglamentuojantys kariuomenės organizavimo tvarką. Be to, vykdomosios valdžios institucijos ne tik vykdydavo Seimo priimtus įstatymus, bet ir, kaip minėta, rengdavo naujų įstatymų projektus. Kazys Šalkauskis pastebėjo, kad „*nepermanentinio pobūdžio įstatymų* (bet ne kodeksų – aut. past.) *projektus sėkmingai gali ruošti suinteresuotos ministerijos arba Valstybės Taryba*“¹²³.

¹²¹ Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 91.

¹²² Žostautaitė, P. *Klaipėdiečiai Lietuvos kariuomenėje 1930–1939 metais*. Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai. A serija, t. 2 (107), 1989, p. 86.

¹²³ Šalkauskis, K. Kodifikacijos darbas. *Suvažiavimo darbai III*. Kaunas, 1939, p. 353 [interaktyvus], [žiūrėta 2022-10-30]. Prieiga per internetą: <https://www.lkma.lt/site/archive/LKMA%20Suva%C5%BEiavimo%20darbai%20IX/III/suvažiavimo-darbai_t3_p353-367_Salkauskis.pdf>.

3.2. Karo prievolę reglamentuojančių teisės aktų leidybos iniciatyvų reiškimas

Antrame straipsnio skyriuje buvo minėta, kad įstatymų iniciatyvos teisę 1918–1940 m. turėjo Valstybės Taryba, Ministrų kabinetas, Steigiamasis Seimas (Seimas) ir 25 tūkst. Seimo rinkimo teisę turinčių piliečių grupė.

Pažymėtina, kad dažniausiai Seimui Karinės prievolės įstatymo pakeitimo projektus teikdavo Krašto apsaugos ministerija. Pavyzdžiui, nuo 1927 m. kovo 1 d. siūlyta keisti Karinės prievolės įstatymo § 15, nurodant, kad „*taikos metu Krašto Apsaugos Ministeris savo nuožiūra gali paleisti atsargon arba atostogų kareivius, ištarnavusius tikroje karo tarnyboje ne mažiau kaip 12 mėnesių, o specialių ginklų rūšių dalyse ne mažiau kaip 17 mėnesių*“¹²⁴. Aiškinamajame rašte nurodyta, kad 1925 m. rudens tikrosios karo tarnybos trukmė sutrumpinta iki 12 mėn. pėstininkų dalyse ir iki 18 mėn. specialiose dalyse. Nuo 1927 m. sausio 1 d. Karinės prievolės įstatymo 15 paragrafas nustoja galioti ir taikomas 4 paragrafas, kuris nustato, kad tikrosios karo tarnybos trukmė yra 18 mėn. pėstininkų dalyse ir 24 mėn. specialiose dalyse. Nurodyta, kad dėl valstybės ribotų ekonominių galimybių karių skaičiaus didinti negalima. Tokiu būdu krašto apsaugos ministras įgytų teisę sutrumpinti tikrosios karo tarnybos laiką. Anksčiau buvo palikta galimybė leisti tik atostogų, bet ne į atsargą¹²⁵. Įstatymo pakeitimo projektas Seime posėdžio metu buvo priimtas, kompetentingų teisėkūros subjektų pasirašytas ir paskelbtas¹²⁶.

Poreikį keisti Karinės prievolės įstatymą teikė ir atskiri Lietuvos kariuomenės struktūriniai padaliniai. Pavyzdžiui, Karo sanitarijos inspekcija 1926 m. vasario 28 d. pristatė Karinės prievolės įstatymo § 3 pakeitimo projektą, siūlydama šaukiamų naujokų amžių didinti nuo 20 iki 21 m.¹²⁷ KAM Vyr. štabo Mobilizacijos skyrius rašte karo sanitarijos

¹²⁴ Karinės prievolės įstatymo pakeitimo pakeitimas, 1927. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 255, l. 11.

¹²⁵ Paaiškinamasis raštas prie Karinės prievolės įstatymo 15 § pakeitimo projekte, 1927. *Ten pat*, l. 12–12 ap.

¹²⁶ Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1927, balandžio 26, Nr. 250–1631.

¹²⁷ Karo sanitarijos skyriaus raštas Nr. 47209, adresuotas Vyr. štabo viršininkui, 1927-09-21. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 255, l. 53.

inspektoriui nurodė, kad vidutinis į kariuomenę imamų naujokų amžius yra 21 m. ir 1 mėn., o Karo sanitarijos tarybos 1926 m. vasario 1 d. nutarime pateikta informacija, kad į kariuomenę imti naujokai yra ne vyresni, o jaunesni nei 21 m. Mobilizacijos skyrius pažymėjo, kad jeigu Karo sanitarijos tarybos nutarimą reikia suprasti kaip norą į kariuomenę imti ne jaunesnius kaip dabar naujokus, o dar vienais metais vyresnius (taip, kaip šis nutarimas suprantamas), tai sanitarijos inspektoriaus rašte minimas Karinės prievolės įstatymo pakeitimo projektas dėl į kariuomenę imamų naujokų amžiaus padidinimo iki 22 m. komplikuotumo galėtų būti įgyvendintas tik per keletą metų¹²⁸. Karo sanitarijos inspekcijos pasiūlymas dėl šauktinių amžiaus įtrauktas į rengiamą Karo prievolės įstatymo pakeitimo projektą.

1929 m. vasario 8 d. KAM Vyr. štabo Mobilizacijos skyrius krašto apsaugos ministrui pateikė Karinės prievolės įstatymo pakeitimo projektą. Numatyta nuo 1931 m. sausio 1 d. karo prievolės atlikti šaukti vyrus nuo 21 m. (vėliau įstatymo nustatyta, kad nuo 1929 m. į kariuomenę šaukiami vyrai, sulaukę 21 m., bet, krašto apsaugos ir vidaus reikalų ministrams susitarus, gali būti šaukiami ir jaunesni). Įstatymo projekte numatytas vienas naujokų ėmimas į kariuomenę, t. y. nuo rugsėjo 1 d. iki spalio 15 d. (priimta Seimo posėdyje). Nurodyta, kad visiškai nuo karo prievolės atleidžiami vyrai dėl sveikatos būklės ir dvasininkai (priimta), karo prievolė atidedama dėl nevisiško subrendimo ar sveikatos 2 metams (priimta), taip pat bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams iki 23 m. (priimta), aukštesniųjų mokyklų mokiniams iki 24 m. (priimta) ir aukštųjų mokyklų klausytojams iki 28 m. (nepriimta, pakeista – atidedama klausytojams iki 26 m.). Projekte apibrėžta, kokie vyrai nepriimami savanoriais į Lietuvos kariuomenę (priimta)¹²⁹. Be didesnių pastabų ir pakeitimų 1929 m. gegužės 6 d. priimtas Karinės prievolės įstatymo pakeitimas¹³⁰.

1933 m. rugsėjo 15 d. žemės ūkio ministras kreipėsi į krašto apsaugos ministrą dėl šio įstatymo pakeitimo, mat, plečiantis pienininkystei ir gy-

¹²⁸ Mobilizacijos skyriaus raštas Nr. 26957, adresuotas Karo sanitarijos inspektoriui, 1927-10-24. *Ten pat*, l. 51.

¹²⁹ KAM Vyr. štabo Mobilizacijos skyriaus raštas Nr. 26132, adresuotas krašto apsaugos ministrui, 1929-02-08. *Ten pat*, b. 323 l. 4–9.

¹³⁰ Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1929, gegužės 6, Nr. 298–1988.

vulininkystei, mokslus baigę veterinarijos gydytojai turi atlikti 18 mėn. karo tarnybą, todėl vis labiau juntamas jų trūkumas. Siūlyta, kad krašto apsaugos ministras Ministrų kabinetui pristatytų Karinės prievolės įstatymo pakeitimo projektą, kuriame būtų nurodyta, kad karo tarnyba veterinarijos gydytojams sutrumpinama iki 6 mėn.¹³¹ Pažymėtina, kad šis pasiūlymas nesulaukė palaikymo ir nebuvo svarstytas.

Kalbant apie karo prievolės teisėkūros parlamentines iniciatyvas, reikėtų paminėti atskirų Steigiamojo Seimo narių, susijusių su kariuomene, indėlį prisidedant prie kariuomenės komplektavimo teisėkūros proceso. Pažymėtina, kad 1920 m. į Steigiamąjį Seimą buvo išrinkta 12 karininkų, 1 karo valdininkas, 1 viršila ir 1 kareivis. Karinės patirties turintys Steigiamojo Seimo nariai kėlė įvairius su kariuomenės komplektavimu ir organizavimu susijusius klausimus ir buvo aktyvūs Seime¹³². Aštuoni nariai dirbo Krašto apsaugos komisijoje, o vienuolika jų aktyviai palaikė arba patys siūlė įstatymus, susijusius su kariuomene ir Šaulių sąjunga¹³³. Štai į Steigiamąjį Seimą išrinktas jau minėtas gen. J. Galvydis-Bykauskas teikė įvairius įstatymų projektus, pavyzdžiui, Kariuomenės komplektavimo įstatymo projektą, tuo metu labai reikalingą, nes niekas nežinojo, kiek reikės tarnauti kariuomenėje¹³⁴. Kpt. Antanas Matulaitis rūpinosi kareivių padėtimi kariuomenėje¹³⁵, vyr. ltn. Feliksas Mikšys siūlė daug įvairių sričių projektų, nepritarė, kad kariuomenė būtų organizuojama milicijos pagrindu¹³⁶, mjr. P. Ruseckas rūpinosi tiek karinės padėties būtinybe šalyje¹³⁷, tiek galimybe karius aprūpinti žeme¹³⁸. Plk. Kazys Škirpa pasisakė

¹³¹ Žemės ūkio ministro raštas Nr. 13028, adresuotas krašto apsaugos ministrui, 1933-09-15, LCVA, f. 929, ap. 5, b. 392, l. 109.

¹³² Kilinskas, K. Karininkų, kareivių ir karo valdininkų dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose problema ir jos sprendimas. *Lietuvos istorijos studijos*, 2017, Nr. 40, p. 32.

¹³³ Jurevičiūtė, A. Lietuvos kariuomenė Steigiamojo Seimo rinkimų išvakarėse ir rinkimų įstatymo pakeitimas. *Parlamento studijos*, Nr. 29, 2020, p. 79.

¹³⁴ Veilientienė, A. Galvydis-Bykauskas Jonas. *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas*. Vilnius, 2006, p. 149.

¹³⁵ Veilientienė, A. Matulaitis Antanas. *Ten pat*, p. 149.

¹³⁶ Veilientienė, A. Mikšys Feliksas. *Ten pat*, p. 252

¹³⁷ Karo padėties režimas, kurį administravo apskričių karinės komendantūros, galiojo beveik visą tarpukarį, nuo 1919 m. su trumpomis pertraukomis 1920 m. ir 1926 m. iki 1938 m.

¹³⁸ Stakeliūnaitė, D. Ruseckas Petras. *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas*. Vilnius, 2006, p. 324.

už Ypatingųjų valstybės įstatų papildymą paragrafu, leidžiančiu steigti koncentracijos punktus, gynė kritikuojamus karo komendantus, pabrėžė jų tarnybos sudėtingumą¹³⁹, o plk. Konstantinas Žukas siūlė svarbių įstatymų, susijusių su kariuomene, pakeitimų¹⁴⁰.

Kalbant apie karo prievolės teisės aktų svarstymą derėtų užsiminti apie Krašto apsaugos komisiją, jos sudėtį ir veiklos pobūdį. 1920 m. gegužės 18 d. Steigiamojo Seimo I sesijos metu tarp siūlymų sudaryti trylika komisijų buvo ir siūlymas sudaryti Karo reikalams komisiją. Jau gegužės 20 d. pritarta pasiūlymui Steigiamajame Seime sudaryti ne trylika, o dvylika komisijų, įskaitant ir naują pavadinimą gavusią Krašto apsaugos komisiją, kurią sudarė 7 nariai (gen. J. Galvydis-Bykauskas, E. Draugelis, Antanas Matulaitis, K. Žukas, P. Ruseckas, Vladas Požėla, Maksas Soloveičikas)¹⁴¹. Su krašto gynyba susiję įstatymų projektai, įskaitant ir karo prievolę reglamentuojančius, buvo pavedami svarstyti Steigiamojo Seimo Krašto apsaugos komisijai. Komisija, apsvarsčiusi įstatymų projektą, turėjo jį perduoti Steigiamojo Seimo prezidiumui. Visi įstatymų projektai turėjo būti įteikti šiam prezidiumui ir svarstomi Seimo posėdžiuose tris kartus. Neretai įstatymų, skirtų kariuomenės komplektavimo reglamentavimui, projektus svarstydavo ne viena Krašto apsaugos komisija, o kartu su Teisių komisija ir Krašto apsaugos ministerijos atstovu (atstovais). Pavyzdžiui, prieš svarstant Moksleivių mobilizacijos įstatymo projektą Steigiamajame Seime, minėtos komisijos ir Krašto apsaugos ministerijos atstovas pateikė pasiūlymą nuo moksleivių mobilizacijos atleisti dvasinių seminarijų auklėtinius ir matininkų kursų mokinius. Jam buvo pritarta¹⁴².

1922 m. lapkričio 28 d. į I Seimo Krašto apsaugos komisiją buvo išrinkti 7 nariai ir 2 pavaduotojai. Į jos sudėtį įėjo, be 2 buvusių Steigiamojo Seimo Krašto apsaugos komisijos narių V. Požėlos ir E. Draugelio, šie nauji nariai: kavaleristas, baigęs Kauno karo mokyklą, Pulgis Lumbis, teisininkas Stasys Šilingas (pavaduotojas), visuomenės ir kultūros veikėjas dr. Kazys Grinius, atsargos karininkas Vladas Natkevičius, atsargos

¹³⁹ Truska, L. Kazys Škirpa. *Ten pat*, p. 378.

¹⁴⁰ Truska, L. Konstantinas Žukas. *Ten pat*, p. 448.

¹⁴¹ *Steigiamojo Seimo darbai (1920)*, 1 sąs., 1 sesijos 3 posėdis (1920, gegužės 18), p. 10; 4 posėdis (1920, gegužės 20), p. 25.

¹⁴² *Steigiamojo Seimo darbai (1921)*, 11 sąs., 1 sesijos 53 posėdis (1920, spalio 15), p. 502.

karininkas Petras Kregždė (pavadootojas), dvasininkas Jonas Steponavičius ir dvasininkas Antanas Šmulkštys¹⁴³.

1923 m. birželio 8 d. į II Seimo Krašto apsaugos komisiją irgi buvo išrinkti 7 nariai: 5 jau buvę – E. Draugelis, P. Lumbis, dr. K. Grinius, V. Natkevičius ir A. Šmulkštys – ir 2 nauji – atsargos karininkas Kazimieras Gurauskas ir medikas Kazimieras Jokantas¹⁴⁴. Dauguma šios komisijos narių turėjo karinės patirties. Nors komisijos sudėtis ne kartą keitėsi, jos narių karinė ir teisinė patirtis buvo reikalinga rengiant Karinės prievolės įstatymo papildymo ar pakeitimo projektus¹⁴⁵.

3.3. Teisės akto pasirašymas ir paskelbimas

Visuotinai pripažįstama teisėkūros proceso stadija yra momentas, su kuriuo siejamas įstatymo paskelbimas ir jo įsigaliojimas. Teisės aktą išleidusios institucijos nustatyta forma paskelbtas ir išspausdintas oficialiame leidinyje teisės aktas tapdavo teisės šaltiniu¹⁴⁶.

Pažymėtina, kad įstatymų priėmimas ir jų paskelbimas ne visada sutapdavo. To pavyzdys yra 1922 m. Karinės prievolės įstatymas, kurį Steigiamasis Seimas priėmė 1922 m. gegužės 2 d., o jį Respublikos Prezidento pareigas ėjęs Steigiamojo Seimo Pirmininkas *Laikinosiose vyriausybės* žiniuose paskelbė tik tų pačių metų birželio 3 d., t. y. lygiai po mėnesio nuo šio įstatymo priėmimo dienos¹⁴⁷. *Laikinosios vyriausybės žinios*, kurių pirmas numeris išėjo 1918 m. gruodžio 29 d., buvo skirtos Vyriausybės įsakymams skelbti. Taip pat Ministrų kabinetui susitarus, įstatymai pradėti skelbti ir laikraštyje *Lietuvos aidas*, vėliau – *Lietuva*. Vyriausybė įstatymų ir įsakymų, kurie jau vieną kartą buvo paskelbti *Aide* ar *Lietuvoje*, paskelbimą laikydama nepakankamu, juos leido ir skelbė *Laikiniųjų vyriausybės žinių* prieduose¹⁴⁸. Pagrindiniai karo prievolę reglamentuojantys įstatymai ir įsakymai buvo skelbti dienraščiuose *Lietuva*, *Lietuvos*

¹⁴³ *Seimo stenogramos (1922–1927)*, 3-iasis posėdis (1922, lapkričio 28), p. 5–6.

¹⁴⁴ *Seimo stenogramos (1922–1927)*, 2-asis posėdis (1923, birželio 8), p. 12.

¹⁴⁵ Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1923, gruodžio 22 d. Nr. 146–1056, p. 3.

¹⁴⁶ Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 95.

¹⁴⁷ Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1922, birželio 3, Nr. 91–760.

¹⁴⁸ Finkelšteinas, O. Mūsų įstatymai teisės šviesoje. *Teisė*, Nr. 2, 1922.

aidas ir dubliuoti¹⁴⁹ *Laikiniųjų vyriausybės žinių*, leistų iki 1920 m. birželio 18 d., *priedėlyje*. Vėliau įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios priimti teisės aktai nuo 1920 m. birželio 19 d. iki 1940 m. birželio 16 d. (nepriklausomos Lietuvos vyriausybės) arba iki 1940 m. rugsėjo 10 d. (posovietinės vyriausybės) skelbti *Vyriausybės žiniose*¹⁵⁰. Steigiamojo Seimo, vėliau Seimo priimtus įstatymus skelbdavo Respublikos Prezidentas. Įsigaliojęs įstatymas ar kitas norminis teisės aktas turėjo galioti iki tos dienos, kol bus pakeistas ar panaikintas, taip pat kol baigsis jo galiojimo terminas. Todėl visi teisės aktai, kurie skelbti oficialiuose dienraščiuose ar kituose leidiniuose atskleidė tarpukario Lietuvoje vykusią karo prievolės teisėkūros evoliuciją.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad 1923 m. lapkričio 12 d. Seimo sesijos metu svarstytas Įstatymų skelbimo tvarkos ir jų įsiteisėjimo laiko įstatymo projektas, kurį parengė Teisių komisija. Referentas Zigmas Toliušis pažymėjo, kad 1922 m. Konstitucija nustatė pagrindinius Lietuvos valdžios įtvirtinimo principus, bet daugeliu atvejų liko neaiškumų. Akcentuota, kad įstatymai įgydavo juridinę galią nuo tada, kai būdavo paskelbti *Vyriausybės žiniose*, tai yra kai įstatymas oficioze buvo išspausdintas spaustuvėje. Data, kai *Vyriausybės žinios* iškeliaudavo iš spaustuvės, nebuvo nukeliama ar keičiamas įstatymo įsigaliojimo laikas. Buvo atvejų, kai *Vyriausybės žinios* išspausdintos vieną dieną, o iš spaustuvės iškeliaudavo po 3 dienų ar net 3 savaitių. Įstatymo projekto svarstymo Seime metu atkreiptas dėmesys į tai, kad tokia įstatymų įsigaliojimo tvarka nepatogi,

¹⁴⁹ Įstatymų ir kitų norminių aktų skelbimo įvairiuose dienraščiuose ar specialiuose leidiniuose dubliavimas atkurtos Lietuvos valstybės teisėkūros pradžioje galimai susijęs su tuo, kad tokiu dubliavimu buvo siekiama kuo plačiau supažindinti visuomenę su oficialiais valstybės valdžios ir jos institucijų priimtais teisės aktais.

¹⁵⁰ Pirmieji atkurtos Lietuvos valstybės teisės aktai iki 1918 m. gruodžio 29 d. buvo skelbiami *Lietuvos aide*, kuris tapo Lietuvos Valstybės Tarybos oficiozu. *Vyriausybės žinios* skelbė įstatymus, sutartis su užsienio valstybėmis, įvairius Vyriausybės aktus, testamentus, varžytines ir kitus viešojo pobūdžio potvarkius. Nuo 1928 m. pradėta leisti šio leidinio dvi dalys: pirmoje dalyje skelbti įstatymai ir Vyriausybės aktai, antroje dalyje – varžytinės, testamentai, šaukimai, ieškiniai, akcinių ir kitų bendrovių balansai, draugijų registrai, pamesti pasai, pavardžių pakeitimai, nuo 1936 m. – apskričių savivaldybių įsakymai. Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*, p. 95; 2018 m. gruodžio 3–16 d. paroda, skirta leidinio *Valstybės žinios* šimtmečiui paminėti [interaktyvus], [žiūrėta 2022-10-30]. Prieiga per internetą: <<https://www.lnb.lt/naujienos/3714-gruodzio-3-16-d-paroda-skirta-leidinio-valstybes-zinios-simtmečiui>>.

netiksli ir taisytina. Siūlyta, kad prieš įsigaliojant įstatymui visuomenė turėtų galimybę su juo susipažinti dar iki jis išspausdinamas *Vyriausybės žiniose*. Atkreiptas dėmesys į dvi įstatymo įsigaliojimo sistemas. Pirmu atveju pateiktas Rusijos (iki karo) pavyzdys, kai įstatymas pradeda galioti tada, kai jo tekstas patenka į tam tikrą gubernijos miestą. Pastebėta, kad ši tvarka netinkama Lietuvos valstybei, nes įstatymas turi galioti vienu metu visoje šalies teritorijoje. Buvo pateiktas ir antras pavyzdys – kad įstatyme gali būti numatyta jo įsigaliojimo data. Nurodyta, kad įstatymo įsigaliojimo data kiekvienoje valstybėje yra skirtinga, pavyzdžiui, Vokietijoje – 14, Norvegijoje – 28, Italijoje – 15, Belgijoje – 10, Danijoje – 8, Čekoslovakijoje – 30 dienų po įstatymo priėmimo. Įstatymo projekte siūlyta vadovautis antra sistema ir, atsižvelgiant į valstybės teritorijos dydį, nustatyti 14 dienų įstatymo įsigaliojimo laiką nuo jo paskelbimo *Vyriausybės žiniose* dienos.

Posėdžio metu iškeltas klausimas dėl įstatymų kodifikavimo, nes kodifikavimo darbų ėmėsi privatus asmuo – Antanas Merkys, bet jo kodifikavimo darbai neapėmė vėlesniu laiku išleistų įstatymų. Seimo narys Kipras Bielinis siūlė *Vyriausybės žiniose* skelbti tik įstatymus ir privalomus įsakymus, kaip yra Latvijoje, o ne kartu su balansais, draugijų registrais, dienotvarkėmis, akcininkų susirinkimų šaukimais ir kt. Įstatymo projekte numatyta, kad Seimo Pirmininkas teikia įstatymus skelbti Respublikos Prezidentui. Siūlyta, kad įstatymas įsiteisėtų tada, kai jį pasirašytų Prezidentas ir Ministras Pirmininkas arba atitinkamas ministras. Seimo narys Ozeris Finkelšteinas siūlė Prezidentui įstatymo neskelbti, bet jį ratifikuoti. Šis pasiūlymas Seimo narių daugumos balsais buvo atmestas. Nustatyta, kad įstatymas įgyja juridinę galią po 14 dienų nuo jo paskelbimo *Vyriausybės žiniose*, jeigu pačiame įstatyme nenustatyta kitaip. Balsavimo metu buvo vieningai priimtas Seimui pateiktas Įstatymų skelbimo tvarkos ir jų įsiteisėjimo laiko įstatymo projektas¹⁵¹.

1923 m. gruodžio 22 d. *Vyriausybės žiniose* buvo paskelbtas Įstatymų skelbimo tvarkos ir jų įsiteisėjimo įstatymas, numatantis, kad Respublikos Prezidentui ir Seimo Pirmininkui arba atitinkamam ministrui įstatymą pasirašius, jis yra įsiteisėjęs (§ 2), įstatymai skelbiami *Vyriausybės žiniose* (§ 5) ir įstatymas įgyja juridinę galią po 14 dienų nuo jo paskelbimo *Vyriausybės žiniose*, jeigu pačiame įstatyme nenumatyta kitaip (§ 7).

¹⁵¹ *Seimo stenogramos (1922–1927)*, 39-as posėdis (1923, lapkričio 12), p. 13–18.

Šis įstatymas įsigaliojo nuo 1924 m. sausio 1 d. (§ 11). Visi nuo 1924 m. sausio 1 d. Karinės prievolės įstatymo pakeitimai, papildymai ar priedai, paskelbti *Vyriausybės žiniose*, turėjo įsigalioti ne nuo teisės aktų paskelbimo oficioze dienos, o po 14 dienų nuo jų paskelbimo *Vyriausybės žiniose* datos, jeigu pačiuose įstatymuose nebuvo numatyta kitaip. Buvo atvejų, kad įstatymai įsigaliojo ir atgaline data, pavyzdžiui, 1927 m. balandžio 26 d. Karinės prievolės įstatymo pakeitime numatyta, kad jis įsigalioja nuo tų pačių metų balandžio 1 d.¹⁵² Seimo priimti įstatymai Seimo Pirmininkui arba atitinkamam ministrui įteikiami Respublikos Prezidentui paskelbti (§ 1). Respublikos Prezidentui ir Ministrui Pirmininkui arba atitinkamam ministrui įstatymą pasirašius, jis yra įsiteisėjęs ir skelbiamas (§ 2)¹⁵³.

Be abejo, sėkmingai parengti ir vėliau priimti karo prievolės įstatymų projektai turėjo būti kodifikuoti. Tarpukario Lietuvoje sunkiai kelią skynėsi teisės aktų sistemavimo, kodifikavimo ir teisės terminijos kūrimo darbai. Teisės aktus sistemino įvairūs tarpukario Lietuvos teisininkai¹⁵⁴ ir kiti specialistai, kaip antai Antanas Merkys, Antanas Krikščiukaitis, Jokūbas Robinzonas ir kiti¹⁵⁵. Paminėtinas 1932 m. išleistas *Savivaldybių žinytas*, kuriame, be bendrų įstatymų, nustatančių savivaldybių teisinę padėtį valstybėje, surinkti ir norminiai aktai, skirti karo prievolės klausimams. Šio žinyto X skyrius skirtas Karinės prievolės įstatymui, aktualiausiai jo redakcijai ir pakeitimams¹⁵⁶. Lietuvos okupacija, įvykusi 1940 m. birželio 15 d., lėmė Lietuvos kariuomenės sunaikinimą, karinių teisiinių struktūrų griūtį ir nepriklausomos nacionalinės karo prievolės teisėkūros pabaigą. Tokiu būdu nustojo galios ir naujausiais teisėkūros pasiekimais paremti nacionaliniai karo prievolę reglamentavę teisės aktai.

¹⁵² Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Ten pat*, 1927, balandžio 26, Nr. 250–1631.

¹⁵³ Įstatymų skelbimo tvarkos ir jų įsiteisėjimo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1923, gruodžio 22, Nr. 146–1049.

¹⁵⁴ Pažymėtina, kad Karinės prievolės įstatymo normas aiškino ne tik karo prievolės teisėkūros subjektai, bet ir Lietuvos teisininkai. Gocentas, J. Teisinis straipsnis: užsienio pilietybę turįs asmuo negali tarnauti Lietuvos kariuomenėje, 1976-04-02, *LMAVB*, f. 264, b. 1390.

¹⁵⁵ *Lietuvos įstatymai. Sistemizuotas įstatymų, instrukcijų ir įsakymų rinkinys*. Sud. A. Merkys. Kaunas, 1922; Šalkauskis, K. *Lietuvos novelos*. Kaunas, 1935; Robinzonas, J. *Lietuvos įstatymų raidynas*. Kaunas, 1933.

¹⁵⁶ *Savivaldybių žinytas*. Sud. V. Akelaitis. Kaunas, 1932 m.

Apibendrinant visą trečiąjį skyrių galima teigti, kad pateikti karo prievolei skirtų įstatymų projektai, kurie su didesniais ar mažesniais pakeitimas buvo priimti, leidžia susipažinti su Lietuvos valstybės teisėkūros subjektų veikla, šių teisės šaltinių turiniu ir paskirtimi. Prienami tarpukario Lietuvos valstybės teisės šaltiniai, kurie jau yra tapę istorija, padeda susisteminti teisėkūros subjektų teisės kūrybos veiklą karo prievolės, kaip vienos esminių visuomenės išipareigojimų, reglamentavimo srityje. Daugiausia diskusijų parlamento ir vyriausybės lygiu sulaukė karo prievolės klausimai buvo susiję su karo tarnybos trukme, atleidimo nuo karo prievolės ar jos atidėjimo sąlygomis ir išimtimis. Siekdamas stabilaus karo prievolės teisinio reguliavimo, skirtingos valdžios institucijos tarpusavyje turėjo glaudžiai sąveikauti ir bendradarbiauti, sprendamos įvairius su karo prievolės teisėkūra susijusius klausimus. Karo prievolei skirtus įstatymus pasirašydavo Lietuvos Respublikos Prezidentas su Ministru Pirmininku arba atitinkamos srities ministru. Įstatymai skelbti *Vyriausybės žiniose*, kiek rečiau – kituose oficialiuose leidiniuose. *Vyriausybės žiniose* paskelbti įstatymai nuo 1924 m. įsigaliodavo po 14 dienų nuo jų paskelbimo oficioze dienos arba dieną, kuri buvo nurodyta pačiame įstatyme.

IŠVADOS

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, jos teisinėje sistemoje susiklostė situacija, dėl kurios susidarė nacionalinės karo prievolės teisėkūros vakuumas. Jis buvo užpildytas recepuota teise. Komplexas priežasčių lėmė, kad Rusijos imperijos teisės aktai buvo taikomi ir tarpukario Lietuvoje. Pavyzdžiui, karo prievolės nuostatos, susijusios su karo prievolinkų amžiumi, kurio sulaukė jie turi atlikti karo tarnybą, taip pat tarnybos trukme, karo prievolinkų atleidimo nuo karo prievolės ar jos atidėjimo sąlygomis ir išimtimis, buvo novelizuotos. Rusijos imperijos teisės normos, susijusios su naujokų ėmimo į kariuomenę procedūromis, taip pat bausmėmis už karo prievolės vengimą, kiek tai leido nacionaliniai teisės aktai, buvo recepuotos. Palaipsniui recepuotos teisės įtaka karo prievolės teisėkūrai tarpukario Lietuvoje mažėjo.

Karo prievolės teisėkūrą galima suprasti kaip tam tikrą rinkinį veiksmų, kuriuos turi atlikti skirtingi teisėkūros subjektai, kad būtų galima

naudotis jos galutiniu produktu – teisės šaltiniu, skirtu karo prievolės procesui reglamentuoti. Karo prievolės teisėkūros subjektų konstituciniai įgaliojimai apibrėžti pagrindiniame ir aukščiausią juridinę galią turinčiame teisės akte – Konstitucijoje. Savo ruožtu valstybės valdžios padalijimo principas lėmė karo prievolės teisėkūros hierarchinį pobūdį. Įstatymų leidžiamajai valdžiai (Seimui) suteikti konstituciniai įgaliojimai leisti karinės prievolės įstatymus, tokiu būdu reglamentuojant šią pagrindinę visuomeninio gyvenimo sritį. Karo prievolės teisėkūroje svarbus vaidmuo skirtas vykdomajai valdžiai – karo prievolę reglamentuojantiems ordinarinės teisės aktams įgyvendinti.

Teisėkūra – tai procesas, kai kuriami, keičiami arba pripažįstami netekusiais galios teisės aktai, išskiriant dvi pagrindines jo pakopas – teisės akto projekto parengimą ir jo priėmimą bei paskelbimą. Karo prievolės ordinarinis reglamentavimas apėmė teisėkūros subjektų, pavyzdžiui, Krašto apsaugos ministerijos, iniciatyvų pareiškimą rengiant Karinės prievolės įstatymo, jo papildymo ar pakeitimo projektus. Įstatymo projekto svarstymo ir priėmimo stadijoje Seime kildavo aštrių diskusijų. Daugiausia diskusijų kėlę karo prievolės klausimai – amžiaus riba, nuo kurios privalu atlikti karo prievolę, karo tarnybos trukmė ir atleidimo nuo karo prievolės ar jos atidėjimo pagrindai. Seimo priimti ir Lietuvos Respublikos Prezidento su Ministru Pirmininku ar atitinkamu ministru pasirašyti įstatymai, nustatyta tvarka paskelbti oficialioje spaudoje ir įsigalioję, įgydavo imperatyvią juridinę galią. Karo prievolės teisės aktai moduliavo kariuomenės komplektavimo tvarką ir pobūdį bei suponavo nacionalinį karo prievolės teisėkūros naratyvą.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Teisės aktai ir jų rinkiniai

1. Įstatymų skelbimo tvarkos ir jų įsiteisėjimo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1923, gruodžio 22, Nr. 146–1049.
2. Ypatingi valstybės apsaugos įstatai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, kovo 5, Nr. 5–55.
3. Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1922, birželio 3, Nr. 91–760.
4. Karinės prievolės įstatymo papildymas. *Vyriausybės žinios*, 1922,

spalio 9, Nr. 109–843.

5. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1923, gruodžio 22, Nr. 146–1056.

6. Karinės prievolės įstatymo priedas. *Vyriausybės žinios*, 1924, rugpjūčio 20, Nr. 168–1181.

7. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1925, birželio 26, Nr. 196–1330.

8. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1927, balandžio 26, Nr. 250–1631.

9. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1928, rugsėjo 24, Nr. 284–1834.

10. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1929, gegužės 6, Nr. 298–1988.

11. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1930, balandžio 7, Nr. 323–2204.

12. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1933, vasario 28, Nr. 406–2803.

13. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1933, gruodžio 22, Nr. 431–2987.

14. Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1936, birželio 30, Nr. 538.

15. Karinės prievolės įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*, 1939, rugsėjo 5, Nr. 661–4842.

16. Karininkų mobilizacija. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, sausio 16, Nr. 2–3.

17. Kariuomenės šaukiamosios instrukcijos. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, kovo 5, Nr. 4.

18. Konvencija dėl Klaipėdos teritorijos. *Vyriausybės žinios*, 1924, gegužės 8, Nr. 169–1186.

19. Laikinosios valdžios įsakymai. *Lietuvos aidas*, 1918, gruodžio 4, Nr. 148 (196).

20. Laikinosios Vyriausybės žinių redakcija. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, balandžio 4, Nr. 5.

21. Laikinieji naujokų šaukimo įstatai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, spalio 8, Nr. 13.

22. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, lapkričio 13, Nr. 1/1 a.

23. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai dėsniai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, gegužės 8, Nr. 6–24 a.
24. Laikinosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos papildymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, kovo 5, Nr. 4.
25. Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1920, birželio 12, Nr. 37–407.
26. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1922, rugpjūčio 6, Nr. 100–799.
27. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1928, gegužės 25, Nr. 275–1778.
28. Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1938, gegužės 12, Nr. 608–4271.
29. Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, spalio 22, Nr. 106–2427.
30. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, rugsėjo 18, Nr. 110–5564.
31. *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918. II. 16–1940. VI. 15)*. Parengė: V. Andriulis, R. Mockevičius, V. Valeckaitė. Vilnius, 1996.
32. Moksleivių pašaukimas kariuomenėn. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, sausio 2, Nr. 2–3/12.
33. Naujokų šaukimo įstatymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1920, rugpjūčio 18, Nr. 45.
34. Nepaprastojo meto įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1939, gegužės 10, Nr. 644–4701.
35. Pašaukimas savanorių į krašto apsaugą. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, gruodžio 29, Nr. 1–3.
36. Pradedamųjų mokyklų mokytojų kursų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1923, balandžio 14, Nr. 129–976.
37. Sąlygos įstojimo į krašto apsaugą. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, gruodžio 29, Nr. 1–4.
38. *Свод Законов Российской Империи*. Книга Вторая. Томы IV–XIII, Санкт-Петербург: Русское Книжное Товарищество „Деятель“, 1912.
39. *Свод военных постановлений 1869 года*. Санкт-Петербург: Государственная типография, 1879. Ч. 2, Кн. 6. Комплектование войск и управлений, заведений и учреждений военного ведомства, 1907, 83 с.

40. Коди́фикація русскаго военного право въ связи съ исторією развитія русскаго войска до реформъ XIX века. Санкт-Петербургъ, 1909.

Nepublikuoti šaltiniai

1. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*. Karinės prievolės šaukimas Nr. 752. Krakių valsčiaus valstiečiui Antanui Šmigelskiui su paskyrimu į armijos padalinį. Išduotas Kauno apskrities karinės įstaigos, 1903-10-25. LMAVB, f. 12, b. 3797.

2. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*. Gocentas, J. Teisinis straipsnis: užsienio pilietybę turįs asmuo negali tarnauti Lietuvos kariuomenėj, 1976-04-02. LMAVB, f. 264, b. 1390.

3. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Valstybės tarybos IX posėdžio protokolas Nr. 10, 1918-11-03. LCVA, f. 1014, ap. 1, b. 54, l. 57.

4. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. KAM Vyr. štabo mobilizacijos skyriaus raštas Vyr. naujokų ėmimo komisijai, 1923-08-27. LCVA, f. 1375, ap. 1, b. 7, l. 100.

5. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. KAM Vyr. štabo mobilizacijos skyriaus raštas Nr. 26665, adresuotas Vyr. štabo informacijų skyriaus viršininkui, 1928-06-23. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 284, l. 47.

6. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. KAM Vyr. štabo mobilizacijos skyriaus pranešimas Nr. 27179, adresuotas krašto apsaugos ministrui, 1927-12-09. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 284, l. 57–57ap.

7. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Juriskonsultų komisijos raštas Nr. 245, adresuotas Vidaus reikalų ministerijai, 1923-12-15. LCVA, f. 1375, ap. 1, b. 7, l. 171.

8. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Karinės prievolės įstatymo pakeitimo pakeitimas, 1927. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 255, l. 11.

9. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Paaiškinamasis raštas prie karinės prievolės įstatymo 15 § pakeitimo projekte, 1927. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 255, l. 12–12 ap.

10. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Karo sanitarijos skyriaus raštas Nr. 47209, adresuotas Vyr. štabo viršininkui, 1927-09-21. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 255, l. 53.

11. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Mobilizacijos skyriaus raštas Nr. 26957, adresuotas Karo sanitarijos inspektoriui, 1927-10-24. LCVA, f.

929, ap. 5, b. 255, l. 51.

12. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. KAM Vyr. štabo Mobilizacijos skyriaus raštas Nr. 26132, adresuotas krašto apsaugos ministrui, 1929-02-08. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 323 l. 4–9.

13. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Žemės ūkio ministro raštas Nr. 13028, adresuotas krašto apsaugos ministrui, 1933-09-15. LCVA, f. 929, ap. 5, b. 392, l. 109.

Periodiniai leidiniai

1. *Istorija*, 2010, Nr. 3.
2. *Kardas*, 1926, Nr. 35–36 (59–60).
3. *Karo archyvas*, 2007, t. XXII.
4. *Karo archyvas*, 2014, t. XXIX.
5. *Lietuvos istorijos studijos*, 2017, Nr. 40.
6. *Mūsų žinynas*, 1923, Nr. 11.
7. *Parlamento studijos*, 2020, Nr. 29.
8. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, Nr. 2 (2).
9. *Steigiamojo Seimo darbai (1920–1922)*.
10. *Seimo stenogramos (1922–1927, 1936–1939)*.
11. *Teisė*, 1922, Nr. 2.

Literatūra

1. Ališauskas, K. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920 m.* Čikaga, 1972.
2. Andriulis, V., Maksimaitis, M., Pakalniškis, V., Pečkaitis, J. S., Šenavičius, A. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius, 2002.
3. Čiočys, A. P. *Teisės pagrindai*. Vilnius, 2002.
4. Janulaitis, A. *Lietuvos teisyno reikalai*. Kaunas, 1925.
5. Jokubauskas, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014.
6. Jokubauskas, V. *Netiesioginis poveikis ir Lietuvos karinis saugumas 1919–1940*. Klaipėda, 2019.
7. Jokubauskas, V. *Karo istorija: tyrimai, metodai, poveikis, taikymas*. Klaipėda, 2021.
8. Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m.* Vilnius, 1998.

9. Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, 2004.
10. Lesčius, V., Anušauskas, A. *Kovų istorijos. II knyga. XX amžius*. Vilnius, 2008.
11. Leonas, P. *Teisės enciklopedija*. Vilnius, 1995.
12. Leonas, P. *Teisės enciklopedijos paskaitos: Sociologijos paskaitos*. T. II. Vilnius, 2005.
13. *Lietuvos istorija*. Red. A. Šapoka. Kaunas, 1936.
14. Maksimaitis, M. *Nacionalinės ir perimtos teisės koegzistencijos principai tarpukario Lietuvoje. Lietuvos teisės tradicijos*. Vilnius, 1997.
15. Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*. Vilnius, 2001.
16. Maksimaitis, M. Rusijos teisės šaltiniai Lietuvoje 1918–1940 m. *Jurisprudencija*, Nr. 19 (2), Vilnius, 2012, p. 403–418.
17. Kenstavičienė, K. Karo prievolės konstituciniai pagrindai ir kai kurie ordinarinio teisinio reguliavimo konstituciniai aspektai. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2014–2015*. T. 13, Vilnius, 2015.
18. Kenstavičienė, K. Valstybės gynybos konstitucinis institutas: teisinio reguliavimo raida ir problemos. *Daktaro disertacija*. Mykolo Romerio universitetas, 2021.
19. Kilinskas, K. Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918–1940 m. *Daktaro disertacija*. Vilniaus universitetas, 2018.
20. Krivickas, D. Teisės šaltiniai. *Lietuvių enciklopedija*, XV tomas. Antras leidimas. Vilnius, 1991.
21. Kuodys, M. Karo padėties režimas Lietuvos Respublikoje 1919–1940 m. *Daktaro disertacija*. Vytauto Didžiojo universitetas, 2009.
22. Kuodys, M. Karo padėties režimas Lietuvos Respublikoje 1919–1939 m. ir visuomenės požiūris į kariuomenę. *Karo archyvas*, Nr. 35, 2020.
23. Robinzonas, J. *Lietuvos įstatymai. Sistemiška visų paskelbtų ir galiojančių įstatymų, įsakymų, taisyklių ir instrukcijų apžvalga*. Kaunas, 1940.
24. Ruseckas, P. *Kariuomenės kūrimas ir kariai (įvadinis straipsnis). Savanorių žygiai 1. Nepriklausomybės karių atsiminimai*. Vilnius, 1991.
25. Sereičikas, M. Privalomoji karo tarnyba Lietuvoje: šauktinių kariuomenė tarpukariu. *Karys*, 2015, Nr. 9, p. 3–12.

26. Statkus, V. *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.* Čikaga, Ilinojus, 1986.
27. Stolarovas, A. *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.* Kaunas, 2014.
28. Stolarovas, A. Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija. *Istorija*, 2010, Nr. 3, p. 28–42.
29. Surgailis, G. *Lietuvos kariuomenė 1918–1998.* Vilnius, 1998.
30. Šalkauskis, K. Kodifikacijos darbas, *Lietuvos katalikų mokslo akademija. Suvažiavimo darbai*, 1939, t. III. Kaunas, 1940.
31. Šalkauskis, K. Įstatymų kodifikacija. *Teisė*, 1939, Nr. 46.
32. Truska, L. *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas.* Vilnius, 2006.
33. Vaičėnionis, J. *Lietuvos karyba.* Kaunas, 2011.
34. Vaičėnionis, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940).* Vilnius, 2004.
35. Valsonokas, R. *Klaipėdos problema.* Vilnius, 1989.
36. Veilėntienė, A. *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas.* Vilnius, 2006.
37. Vinkleris, P. *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai.* Vilnius, 2002.
38. Zarinas, A. Karo įstatų kodifikacija. *Kardas*, 1926, Nr. 35–36 (59–60).
39. Žostautaitė, P. Klaipėdiečiai Lietuvos kariuomenėje 1930–1939 metais. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai.* A serija, t. 2 (107), 1989.
40. Заусцинский, П. *Кодификация русского военного права в связи с исторією развитія русского войска до реформъ XIX века.* Санкт-Петербургъ, 1909, с. 524.

LEGISLATION OF CONSCRIPTION IN LITHUANIA (1918–1940)

Nerijus ČERNIUS,
*Institute of History and Archeology of
the Baltic Region of Klaipėda University*

After the restoration of Lithuania's independence and the inception of the development of its military forces, it was necessary to create an institute of conscription and regulate the conditions and procedure for its performance. With the emergence of new political, economic and social circumstances, and to ensure the important interests of society and the state, and to protect other constitutional values, it was important to establish a new, or at least, change the existing legal regulation of conscription as soon as possible. It was not possible to immediately implement national conscription legislation and use its product to ensure a permanent and uninterrupted legal regulation of social relations—legal acts regulating conscription. Since at the beginning of the formation of the Lithuanian state, the national conscription legislation was insufficient; therefore, when recruiting for the Lithuanian army, the law adopted by a foreign state, mainly, the Russian Empire, was followed. The predominant adopted legislative acts that had an impact on the institute of conscription of the restored Lithuanian state were the Compendium of Laws of the Russian Empire in 1832, and the Compendium of War Laws of 1869, which harmonised with this codified legal act. Legal norms of foreign origin, by adapting them to existing social relations, were also applied in the preparation of legal acts regulating conscription.

Lithuania's interwar legislation began to emerge from the constitutional documents. The resolution of the Council of State of Lithuania of the 16th of February 1918, on which all subsequent temporary and permanent constitutional documents and other legal acts are based, is considered the most important, main and primary source of the law of the restored Lithuanian state, which had constitutional significance. The Constitution established the constitutional powers of conscription legislative entities.

The legislative and executive powers clearly divided the legislative powers of conscription

The theoretical and practical symbiosis of conscription legislation was determined by its institutionalisation in the main legal acts providing for the organisation of military service. The first legislative products of national law intended for the regulation of conscription, namely the Army Conscription Instructions of 1919, the Provisional Conscription Statutes of 1919 and the Conscription Laws of 1922 and 1936 as amended, showed a detailed picture of the process of recruiting the army. These national legal acts systematise the entire expression of legal norms governing conscription. They modulated the order and character of the army recruitment and assumed the national narrative of conscription in interwar Lithuania.